EC

ECLOGAE CURTIANAE:

CONTAINING THE

THIRD AND FOURTH BOOKS,

OF

QUINTUS CURTIUS RUFUS DE GESTIS
ALEXANDRI MAGNI.

MONTREAL:
ARMOUR & RAMSAY.

1849.

QUINTI CURTII RUFI,

DE

REBUS GESTIS

ALEXANDRI MAGNI

REGIS MACEDONUM,

LIBER TERTIUS.

PRIORES DUO LIBRI NON EXSTANT.

ARGUMENTUM TERTII.

I. Celaenarum urbe et arce recepta, primariam Phrygiae urbem Alexander ingreditur: in qua fatalem Gordii nodum solvit: ac deinde obviam Dario ire statuit. II. Exercitus Persici lustratio: de quo quum Darii jussu Charidemus Atheniensis verum liberumque protulisset judicium; capite mulctatus est. III. Pompae Persarum regum, orto Sole demum procedentium, tum copiarum Alexandri descriptio. IV. Desertas ab Arsene Darii praefecto Ciliciae fauces Alexander opportune occupat. V. Cum in Cydnum flumen abluendi corporis gratia intempestive descendisset, gravissimo morbo corripitur rex ipse. VI. Qui a fido sapientique medico Philippo, cui a toto exercitu ingentes gratiae habentur, pristinae valetudini mox restituitur. VII. Vegetior factus, Darium aggredi cogitat, Sisenemque Persam, imprudentia delinquentem, occidi jubet. VIII. Darii ante pugnam consilia: tum exercitus Persici consternatio; proximae internecionis praesagium. IX. Utriusque exercitus membra praecipua, et collatio. X. Alexandri oratio ad milites. XI. Pugna cruenta, in qua 100,000 *peditum ac* 10,000 *equitum Persarum occumbunt: reliquis fusis fugatisque. XII. Castris Darii ingenti praeda potitur Alexander. XIII. Matris et uxoris Darii, nec non aliarum nobilium captivarum luctum, ob regem quem putabant interfectum, regio prorsus animo levat Alexander. XIV. Darii gazam immensam, cum ingenti nobilium numero, Parmenioni proditorie Damasci praefectus tradit.*

I. Inter haec Alexander, ad conducendum ex Peloponneso militem Cleandro cum pecunia misso, Lyciae Pamphyliaeque rebus compositis, ad urbem Celaenas exercitum admovit. Mediam illa tempestate interfluebat Marsyas amnis, fabulosis Graecorum carminibus inclytus. Fons ejus, ex summo montis cacumine excurrens, in subjectam petram magno strepitu aquarum cadit; inde diffusus, circumjectos rigat campos, liquidus et suas duntaxat undas trahens. Itaque color ejus placido mari similis locum poetarum mendacio fecit; quippe traditum est nymphas, amore amnis retentas, in illa rupe considere. Ceterum, quamdiu intra muros fluit, nomen suum retinet; at quum extra munimenta se evolvit, majore vi ac mole agentem undas, Lycum appellant. Alexander quidem urbem destitutam a suis intrat; arcem vero, in quam confugerant, oppugnare adortus, caduceatorem praemisit qui denunciaret, ni dederent, ipsos ultima esse passuros. Illi caduceatorem, in turrim et situ et opere multum editam perductum, quanta esset altitudo intueri jubent, ac nunciare Alexandro, non eadem ipsum et incolas aestimatione munimenta metiri; se scire inexpugnabiles esse; ad ultimum, pro fide morituros. Ceterum, ut circumsideri arcem et omnia sibi in dies arctiora viderunt esse, sexaginta dierum inducias pacti, ut, nisi intra eos auxilium Darius ipse misisset, dederent arcem; postquam nihil inde praesidii mittebatur, ad praestitutam diem permisere se regi.

II. Superveniunt deinde legati Atheniensium, petentes ut capti apud Granicum amnem redderentur sibi. Ille non hos modo, sed etiam ceteros Graecos, restitui suis jussurum respondit, finito Persico bello. Ceterum, Dario imminens, quem nondum Euphratem superasse cognoverat, undique omnes copias contrahit, totis viribus tanti belli discrimen aditurus. Phrygia erat per quam ducebatur exercitus, pluribus vicis quam urbibus frequens. Tunc habebat quondam nobilem Midae regiam; Gordium nomen est urbi, quam Sangarius amnis interfluit, pari intervallo Pontico et Cilicio mari distantem.* Inter

* Scatet hic locus erroribus Geographicis quibus passim Curtius abundat.

haec maria angustissimum Asiae spatium esse comperimus, utroque in arctas fauces compellente terram. Quae quia continenti adhaeret, sed magna ex parte cingitur fluctibus, speciem insulae praebet; ac, nisi tenue discrimen objiceret, maria, quae nunc dividit, committeret. Alexander, urbe in suam ditionem redacta, Jovis templum intrans, vehiculum, quo Gordium Midae patrem vectum esse constabat, aspexit, cultu haud sane a vilioribus vulgatisque usu abhorrens. Notabile erat jugum adstrictum compluribus nodis in semetipsos implicatis, et celantibus nexus. Incolis deinde affirmantibus, editam esse oraculo sortem, Asiae potiturum qui inexplicabile vinculum solvisset; cupido incessit animo sortis ejus implendae.

III. Circa regem erat et Phrygum turba et Macedonum; illa expectatione suspensa, haec sollicita ex temeraria regis fiducia. Quippe, serie vinculorum ita adstricta, ut, unde nexus inciperet quove se conderet, nec ratione nec visu percipi posset, solvere aggressus injecerat curam, ne in omen verteretur irritum inceptum. Ille nequaquam diu luctatus cum latentibus nodis; 'Nihil,' inquit, 'interest quomodo solvantur;' gladioque ruptis omnibus loris, oraculi sortem vel elusit, vel implevit. Cum deinde Darium, ubicunque esset, occupare statuisset; ut a tergo tuta relinqueret, Amphoterum classi ad oram Hellesponti, copiis autem praefecit Hegelochum, Lesbum et Chium et Con praesidiis hostium liberaturos. His talenta ad belli usum quingenta attributa. Ad Antipatrum, et eos qui Graecas urbes tuebantur, sexcenta missa. Ex foedere naves sociis imperatae, quae Hellesponto praesiderent. Nondum enim Memnona vita excessisse cognoverat, in quem omnes intenderat curas; satis gnarus, cuncta in expedito fore, si nihil ab eo moveretur. Jamque ad urbem Ancyram ventum erat, ubi numero copiarum inito Paphlagoniam intrat. Huic juncti erant Eneti, unde quidam Venetos trahere originem credunt; omnisque haec regio paruit regi: datisque obsididibus, tributum (quod ne Persis quidem tulissent) pendere ne cogerentur impetraverunt. Calas huic regioni praepositus est: ipse, assumptis qui ex Macedonia nuper advenerant, Cappadociam petiit.

IV. 2. At Darius, nunciata Memnonis morte, haud secus quam par erat motus, omissa omni alia spe, statuit ipse decernere; quippe, quae per duces suos acta erant cuncta damnabat, ratus pluribus curam, omnibus abfuisse fortunam. Igitur castris ad Babylonem positis, quo majore animo capesserent bellum, universas vires in conspectum dedit; et circumdato vallo quod decem millium armatorum multitudinem caperet, Xerxis exemplo numerum copiarum iniit. Orto sole ad noctem agmina, sicut descripta erant, intravere vallum: inde occupaverunt emissa Mesopotamiae campos; equitum peditumque propemodum innumerabilis turba, majorem quam pro numero speciem gerens. Persarum erant centum millia, in queis eques triginta millia implebat. Medi decem equitum, quinquaginta millia peditum habebant. Barcanorum equitum duo millia fuere, armati bipennibus, levibusque scutis cetrae maxime speciem reddentibus; peditum decem millia pari armatu sequebantur. Armenii quadraginta millia miserant peditum, additis septem millibus equitum. Hyrcani, egregii, ut inter illas gentes, sex millia expleverant equis militatura. Derbices quadraginta millia peditum armaverant; pluribus aere aut ferro preafixae hastae; quidam lignum igne duraverant: hos quoque duo millia equitum ex eadem gente comitata sunt. A Caspio mari octo millium pedester exercitus venerat, ducenti equites. Cum his erant ignobiles aliae gentes duo millia peditum, equitum duplicem paraverant numerum. His copiis triginta millia Graecorum, mercede conducta, egregiae juventutis, adjecta sunt. Nam Bactrianos et Sogdianos et Indos ceterosque Rubri Maris accolas, ignota etiam ipsi gentium nomina, festinatio prohibebat acciri.

V. Nec quicquam illi minus quam multitudo militum defuit: cujus tum universae adspectu admodum laetus, purpuratis solita vanitate spem ejus inflantibus, conversus ad Charidemum Atheniensem, belli peritum et, ob exilium, infestum Alexandro, (quippe Athenis, jubente eo, fuerat expulsus) percontari coepit, satisne ei videretur instructus ad obterendum hostem. At ille et suae sortis et regiae superbiae oblitus; 'Verum,' inquit, 'et tu forsan audire nolis; et ego, nisi nunc dixero, alias

nequidquam confitebor. Hic tanti apparatûs exercitus, haec tot gentium et totius orientis excita sedibus suis moles, finitimis potest esse terribilis; nitet purpura auroque, fulget armis et opulentia, quantam, qui oculis non subjecere, animis concipere non possunt. Sed Macedonum acies, torva sane et inculta, clypeis hastisque immobiles cuneos et conferta robora virorum tegit. Ipsi *phalangem* vocant peditum stabile agmen. Vir viro, armis arma conserta sunt: ad nutum monentis intenti, sequi signa, ordines servare didicere. Quod imperatur omnes exaudiunt: obsistere, circumire, discurrere in cornu, mutare pugnam, non duces magis quam milites callent. Et ne auri argentique studio teneri putes, adhuc illa disciplina, paupertate magistra, stetit: fatigatis humus cubile est; cibus quem occupant satiat; tempora somni arctiora quam noctis sunt. Jam Thessali equites et Acarnanes Aetolique, invicta bello manus, fundis, credo, et hastis igne duratis repellentur! Pari robore opus est. In illa terra, quae hos genuit, auxilia quaerenda sunt. Argentum istud atque aurum ad conducendum militem mitte. Erat Dario mite ac tractabile ingenium, nisi naturam plerumque fortuna corrumperet. Itaque veritatis impatiens, hospitem ac supplicem, tunc maxime utilia suadentem, abstrahi jussit ad capitale supplicium. Ille, ne tum quidem libertatis oblitus, 'Habeo,' inquit, 'paratum mortis meae ultorem: expetet poenas mei consilii spreti is ipse contra quem tibi suasi. Tu quidem, licentia regni tam subito mutatus, documentum eris posteris, homines, cum se permisere fortunae, etiam naturam dediscere.' Haec vociferantem, quibus erat imperatum, jugulant. Sera deinde poenitentia subiit regem; ac vera dixisse confessus eum sepeliri jussit.

VI. 3. Thymodes erat Mentoris filius, impiger juvenis, cui praceptum est a rege ut omnes peregrinos milites, in queis plurimum habebat spei, a Pharnabazo acciperet, opera eorum usurus in bello. Ipsi Pharnabazo tradit imperium quod ante Memnoni dederat. Anxium de instantibus curis agitabant etiam per somnum species imminentium rerum: sive illas aegritudo, sive divinatio animi praesagientis accersit. Castra Alexandri magno

ignis fulgore collucere ei visa sunt: et paulo post Alexender adduci ad ipsum in eo vestis habitu quo ipse fuisset: equo deinde per Babylonem vectus, subito cum ipso equo oculis esse subductus. Ad haec vates varia interpretatione curam distrinxerant; alii laetum id regi somnium esse dicebant, quod castra hostium arsissent, quod Alexandrum, deposita regia veste, in Persico et vulgari habitu perductum esse vidisset. Quidam contra augurabantur: quippe illustria Macedonum castra visa, fulgorem Alexandro portendere; quem regnum Asiae occupaturum esse, haud ambigere; quoniam in eodem habitu Darius fuisset, quum appellatus esset rex. Vetera quoque omina, ut fit, solicitudo revocaverat: Darium enim in principio imperii vaginam acinacis Persicam jussisse mutari in eam formam qua Graeci uterentur; protinusque Chaldaeos interpretatos, imperium Persarum ad eos transiturum quorum arma esset imitatus. Ceterum ipse, et vatum responso quod edebatur in vulgus, et specie quae per somnum oblata erat, admodum laetus, castra ad Euphraten moveri jubet.

VII. Patrio more Persarum traditum est, orto sole demum procedere. Die jam illustri, signum e tabernaculo Regis buccina dabatur. Super tabernaculum, unde ab omnibus conspici posset, imago Solis crystallo inclusa fulgebat. Ordo autem agminis erat talis. Ignis quem ipsi *sacrum* et *aeternum* vocabant, argenteis altaribus praeferebatur. Magi proximi patrium carmen canebant. Magos trecenti et sexaginta quinque juvenes sequebantur, puniceis amiculis velati, diebus totius anni pares numero; quippe Persis quoque in totidem dies descriptus est annus. Currum deinde Jovi sacratum albentes vehebant equi; hos eximiae magnitudinis equus, quem Solis apellabant, sequebatur; aureae virgae et albae vestes regentes equos adornabant. Haud procul erant vehicula decem, multo auro argentoque caelata. Sequebatur haec equitatus duodecim gentium variis armis et moribus. Proximi ibant quos Persae *immortales* vocant, ad decem millia; cultus opulentiae barbarae non alios magis honestabat; illi aureos torques, illi vestem auro distinctam habebant, manicatasque tunicas gemmis etiam adornatas. Exiguo intervallo, quos Cognatos Regis

appellant, decem et quinque millia hominum. Haec vero turba, muliebriter propemodum culta, luxu magis quam decoris armis conspicua erat. *Doryphori* vocabantur proximum his agmen, soliti vestem excipere regalem; hi currum regis anteibant, quo ipse eminens vehebatur. Utrumque currus latus Deorum simulacra ex auro argentoque expressa decorabant; distinguebant internitentes gemmae jugum, ex quo eminebant duo aurea simulacra cubitalia, quorum alterum Nini, alterum Beli gerebat effigiem. Inter haec auream aquilam pinnas extendenti similem sacraverant.

VIII. Cultus Regis inter omnia luxuria notabatur; purpureae tunicae medium albo intextum erat; pallam auro distinctam aurei accipitres, velut rostris inter se corruerent, adornabant; et, zona aurea muliebriter cinctus, acinacem suspenderat cui ex gemma erat vagina. *Cidarim* Persae regium capitis vocabant insigne; hoc caerulea fascia albo distincta circumibat. Currum decem millia hastatorum sequebantur; hastas argento exornatas, spicula auro praefixa gestabant. Dextra laevaque regem ducenti ferme nobilissimi propinquorum comitabantur. Horum agmen claudebatur triginta millibus peditum, quos equi regis quadringenti sequebantur. Intervallo deinde unius stadii, matrem Darii Sysigambim currus vehebat; et in alio erat conjux: turba feminarum reginas comitantium equis vectabatur. Quindecim inde, quas *armamaxas* appellant, sequebantur; in his erant liberi regis et qui educabant eos, spadonumque grex, haud sane illis gentibus vilis. Tum regiae pellices trecentae sexaginta vehebantur, et ipsae regali cultu ornatuque: post quas pecuniam regis sexcenti muli et trecenti cameli vehebant, praesidio sagittariorum prosequente. Propinquorum amicorumque conjuges huic agmini proximae, lixarumque et calonum greges, vehebantur. Ultimi erant cum suis quisque ducibus, qui cogerent agmen, leviter armati. Contra, si quis aciem Macedonum intueretur, dispar facies erat; equis virisque non auro, non discolori veste, sed ferro atque aere fulgentibus. Agmen et stare paratum, et sequi; nec turba nec sarcinis praegrave; intentum ad ducis, non signum modo, sed etiam nutum: et castris

locus, et exercitui commeatus suppetebant. Ergo Alexandro in acie miles non defuit. Darius tantae multitudinis rex, loci in quo pugnavit angustiis redactus est ad paucitatem, quam in hoste contempserat.

IX. 4. Interea Alexander, Abistamene Cappadociae praeposito, Ciliciam petens cum omnibus copiis, regionem quae Castra Cyri appellatur pervenerat: stativa ibi habuerat Cyrus, quum adversum Croesum in Lydiam duceret. Aberat ea regio quinquaginta stadia aditu quo Ciliciam intramus; *Pylas* incolae dicunt, arctissimas fauces, munimenta quae manu ponimus naturali situ imitante. Igitur Arsanes, qui Ciliciae praeerat, reputans quid initio belli Memnon suasisset, quondam salubre consilium sero exsequi statuit: igni ferroque Ciliciam vastat, ut hosti solitudinem faciat; quicquid usui esse potest, corrumpit; sterile ac nudum solum, quod tueri nequibat, relicturus. Sed longe utilius fuit angustias aditus qui Ciliciam aperit valido occupare praesidio, jugumque opportune itineri imminens obtinere, unde inultus subeuntem aut prohibere aut opprimere hostem potuisset. Tunc, paucis qui callibus praesiderent relictis, retro ipse concessit, populator terrae quam a populationibus vindicare debuerat. Ergo qui relicti erant, proditos se rati, ne conspectum quidem hostis sustinere valuerunt, cum vel pauciores locum obtinere potuissent. Namque perpetuo jugo montis asperi ac praerupti Cilicia includitur; quod quum a mari surgat, veluti sinu quodam flexuque curvatum, rursus altero cornu in diversum littus excurrit. Per hoc dorsum, qua maxime introrsum mari cedit, asperi tres aditus et perangusti sunt; quorum uno Cilicia intranda est. Campestris eadem qua vergit ad mare, planitiem ejus crebris distinguentibus rivis: Pyramus et Cydnus inclyti amnes fluunt.

X. Cydnus non spatio aquarum sed liquore memorabilis; quippe leni tractu e fontibus labens, puro solo excipitur, nec torrentes incurrunt qui placide manantis alveum turbent. Itaque incorruptus, idemque frigidissimus quippe multa riparum amoenitate inumbratus, ubique fontibus suis similis in mare evadit. Multa in ea regione monumenta vulgata carminibus vetustas ex-

ederat. Monstrabantur urbium sedes, Lyrnessi et Thebes, Typhonis quoque specus et Corycium nemus ubi crocum gignitur, ceteraque in quibus nihil praeter famam duraverat. Alexander fauces jugi quae Pylae appellantur intravit. Contemplatus locorum situs, non aliàs magis dicitur admiratus esse felicitatem suam; obrui potuisse vel saxis confitebatur, si fuissent qui in subeuntes propellerent. Iter vix quaternos capiebat armatos: dorsum montis imminebat viae, non angustae modo sed plerumque praeruptae, crebris oberrantibus rivis qui ex radicibus montium manant. Thracas tamen leviter armatos praecedere jusserat scrutarique calles, ne occultus hostis in subeuntes erumperet; sagittario rum quoque manus occupaverat jugum; intentos arcus habebant, moniti, non iter ipsos inire sed praelium. Hoc modo agmen pervenit ad urbem Tarson, cui tum maxime Persae subjiciebant ignem, ne opulentum oppidum hostis invaderet. At ille, Parmenione ad inhibendum incendium cum expedita manu praemisso, postquam Barbaros adventu suorum fugatos esse cognovit, urbem a se conservatam intrat.

XI. 5. Mediam Cydnus amnis, de quo paulo ante dictum est, interfluit; et tunc aestas erat, cujus calor non aliam magis quam Ciliciae oram vapore solis accendit: et diei fervidissimum tempus coeperat. Pulvere ac sudore simul perfusum regem invitavit liquor fluminis, ut calidum adhuc corpus ablueret. Itaque veste deposita in conspectu agminis, decorum quoque futurum ratus, si ostendisset suis levi ac parabili cultu corporis se esse contentum, descendit in flumen; vixque ingressi subito horrore artus rigere coeperunt: pallor deinde suffusus est, et totum propemodum corpus vitalis calor reliquit. Exspiranti similem ministri manu excipiunt, nec satis compotem mentis in tabernaculum deferunt. Ingens solicitudo et paene jam luctus in castris erat. Flentes querebantur, in tanto impetu cursuque rerum, omnis aetatis ac memoriae clarissimum regem, non in acie saltem, non ab hoste dejectum, sed abluentem aqua corpus, ereptum esse et extinctum: instare Darium victorem antequam vidisset hostem: sibi easdem terras quas victores peragrassent repetendas: omnia, aut ipsos

aut hostes populatos: per vastas solitudines, etiamsi nemo insequi velit, euntes fame atque inopia debellari posse: Quem signum daturum fugientibus? Quem ausurum Alexandro succedere? Jam, ut ad Hellespontum fuga penetrarent, classem qua transeant quem praeparaturum? Rursus in ipsum regem misericordiâ versâ, illum florem juventae, illam vim animi, eundem regem et commilitonem, divelli a se et abrumpi, immemores sui querebantur.

XII. Inter haec liberius meare spiritus coeperat; allevabat rex oculos, et paulatim redeunte animo circumstantes amicos agnoverat; laxataque vis morbi ob hoc solum videbatur, quia magnitudinem mali sentiebat. Animi autem aegritudo corpus urgebat; quippe Darium quinto die in Ciliciam fore nunciabatur: vinctum ergo se tradi, et tantam victoriam eripi sibi manibus, obscuraque et ignobili morte in tabernaculo suo extingui se querebatur. Admissisque amicis pariter et medicis: 'In quo me,' inquit, 'articulo rerum mearum fortuna deprehenderit cernitis. Strepitum hostilium armorum exaudire mihi videor; et qui ultro intuli bellum jam provocor. Darius ergo, quum tam superbas literas scriberet, fortunam meam in consilio habuit; sed nequidquam, si mihi arbitrio meo curari licet. Lenta remedia et segnes medicos non expectant tempora mea: vel mori strenue quam tarde convalescere mihi melius est; proinde, si quid opis, si quid artis in medicis est, sciant me non tam mortis quam belli remedium quaerere.' Ingentem omnibus incusserat curam tam praeceps temeritas ejus. Ergo, pro se quisque, precari coepere, ne festinatione periculum augeret, sed esset in potestate medentium: inexperta remedia haud injuria ipsis esse suspecta, quum ad perniciem ejus etiam a latere ipsius pecunia solicitaret hostis, (quippe Darius mille talenta interfectori Alexandri daturum se pronunciari jusserat:) itaque ne ausurum quidem quemquam [arbitrabantur] experiri remedium, quod propter novitatem posset esse suspectum.

XIII. 6. Erat inter nobiles medicos e Macedonia regem sequutus Philippus, natione Acarnan, fidus admodum regi: puero comes et custos salutis datus, non ut

regem modo, sed etiam ut alumnum, eximia caritate diligebat. Is non praeceps se, sed strenuum remedium afferre, tantamque vim morbi potione medicata levaturum esse promisit. Nulli promissum ejus placebat, praeter ipsum cujus periculo pollicebatur. Omnia quippe facilius quam moram perpeti poterat : arma et acies in oculis erant ; et victoriam in eo positam esse arbitrabatur, si tantum ante signa stare potuisset : id ipsum, quod post diem tertium medicamentum sumpturus esset, (ita enim medicus praedixerat) aegre ferens. Inter haec a Parmenione, fidissimo purpuratorum, literas accipit, quibus ei denunciabat ne salutem suam Philippo committeret : mille talentis a Dario et spe nuptiarum sororis ejus esse corruptum. Ingentem animo solicitudinem literae incusserant, et quicquid in utramque partem aut metus aut spes subjecerat, secretâ aestimatione pensabat. ‘Bibere perseverem ? ut, si venenum datum fuerit, ne immerito quidem quidquid acciderit evenisse videatur. Damnem medici fidem ? In tabernaculo ergo me opprimi patiar ? At satius est alieno me mori scelere, quam metu meo.’ Diu animo in diversa versato, nulli quid scriptum esset enunciat ; epistolamque, sigillo annuli sui impressam, pulvino cui incumbebat subjecit.

XIV. Inter has cogitationes biduo absumpto, illuxit a medico destinatus dies, et ille cum poculo in quo medicamentum diluerat, intravit. Quo viso Alexander, levato corpore in cubitum, epistolam a Parmenione missam sinistra manu tenens, accipit poculum et haurit interritus : tum epistolam Philippum legere jubet ; nec a vultu legentis movit oculos, ratus aliquas conscientiae notas in ipso ore posse deprehendere. Ille, epistola perlecta, plus indignationis quam pavoris ostendit : projectisque amiculo et literis ante lectum, ‘Rex,’ inquit, ‘semper quidem spiritus meus ex te pependit, sed nunc vere, arbitror, sacro et venerabili ore trahitur. Crimen parricidii quod mihi objectum est tua salus diluet : servatus a me vitam mihi dederis. Oro quaesoque, omisso metu, patere medicamentum concipi venis : laxa paulisper animum, quem intempestiva solicitudine amici, sane fideles, sed moleste seduli, turbant. Non securum modo haec vox sed etiam laetum regem ac plenum bonae spei

fecit. Itaque, 'Si Dii,' inquit, 'Philippe, tibi permisissent quo maxime modo animum velles experiri meum, alio profecto voluisses, sed certiore quam expertus es ne optasses quidem: hac epistola accepta, tamen quod dilueras bibi, et nunc crede, me non minus pro tua fide quam pro mea salute esse solicitum.' Haec eloquutus, dextram Philippo offert.

XV. Ceterum, tanta vis medicaminis fuit, ut quae sequuta sunt criminationem Parmenionis adjuverint: interclusus spiritus arcte meabat. Nec Philippus quidquam inexpertum omisit; ille fomenta corpori admovit; ille torpentem nunc cibi nunc vini odore excitavit. Atque, ut primum mentis compotem esse sensit, modo matris sororumque, modo tantae victoriae appropinquantis admonere non destitit. Ut vero medicamentum se diffudit in venas, et sensim toto corpore salubritas percipi potuit, primo animus vigorem suum, deinde corpus quoque expectatione maturius recuperavit; quippe post tertium diem quam in hoc statu fuerat, in conspectum militum venit. Nec avidius ipsum regem quam Philippum intuebatur exercitus: pro se quisque dextram ejus amplexi grates habebant velut praesenti deo. Namque haud facile dictu est, praeter ingenitam illi genti erga reges suos venerationem, quantum hujus utique regis vel admirationi, dediti fuerint, vel caritate flagraverint. Jampridem nihil sine divina ope aggredi videbatur: nam, quum esset praesto ubique fortuna, temeritas in gloriam cesserat. Aetas quoque vix tantis matura rebus, sed abunde sufficiens, omnia ejus opera honestabat. Et quae leviora haberi solent plerumque in rege, militari graviora vulgo sunt, exercitatio corporis inter ipsos, cultus habitusque paululum a privato abhorrens, militaris vigor: queis ille vel ingenii dotibus vel animi artibus, ut pariter carus ac venerandus esset, effecerat.

XVI. 7. At Darius, nuncio de adversa valetudine accepto, celeritate, quantam capere tam grave agmen poterat, ad Euphraten contendit, junctoque eo pontibus, quinque tandem diebus trajecit exercitum, Ciliciam occupare festinans. Jamque Alexander, viribus corporis receptis, ad urbem Solos pervenerat, cujus potitus, ducentis talentis nomine mulctae exactis, arci praesidium

militum imposuit. Vota deinde pro salute suscepta per ludum atque otium reddens, ostendit quanta fiducia Barbaros sperneret. Aesculapio et Minervae ludos celebravit. Spectanti nuntius laetus affertur ex Halicarnasso, Persas acie a suis esse superatos: Myndios quoque et Caunios et pleraque tractus ejus suae facta ditionis. Igitur edito spectaculo ludicro, castrisque motis, et Pyramo amne ponte juncto, ad urbem Mallon pervenit; inde alteris castris ad oppidum Castabalum. Ibi Parmenio regi occurrit, quem praemiserat ad explorandum iter saltus, per quem ad urbem Isson nomine penetrandum erat. Atque ille, angustiis ejus occupatis et praesidio modico relicto, Isson quoque desertam a Barbaris ceperat. Inde progressus, deturbatis qui interiora montium obsidebant, praesidiis cuncta firmavit: occupatoque itinere, sicut paulo ante dictum est, idem et auctor et nuncius venit.

XVII. Isson inde rex copias admovit: ubi consilio habito, utrumne ultra progrediendum foret, an ibi opperiendi essent milites novi, quos ex Macedonia adventare constabat, Parmenio non alium locum praelio aptiorem esse censebat: quippe illic utriusque regis copias numero futuras pares; quum angustiae multitudinem non caperent, planitiem ipsis camposque esse vitandos, ubi circumiri, ubi ancipiti acie opprimi possent: timere, ne non virtute hostium sed lassitudine sua vincerentur: Persas recentes subinde successuros, si laxius stare potuissent. Facile ratio tam salubris consilii accepta est; itaque inter angustias saltus hostem opperiri statuit. Erat in exercitu regis Sisines Perses: quondam a praetore Aegypti missus ad Philippum, donisque et omni honore cultus, exilium patria sede mutaverat: secutus deinde in Asiam Alexandrum, inter fideles socios habebatur. Huic epistolam Cretensis miles obsignatam annulo, cujus signum haud sane notum erat, tradidit. Nabarzanes praetor Darii miserat eam, hortabaturque Sisinem ut dignum aliquid nobilitate ac moribus suis ederet: magno id ei apud Regem honori fore. Has literas Sisines, utpote innoxius, ad Alexandrum saepe deferre tentavit: sed, quum tot curis apparatuque belli regem videret urgeri, aptius subinde tempus exspectans,

suspicionem initi scelesti consilii praebuit. Namque epistola, priusquam ei redderetur, in manus Alexandri pervenerat, lectamque eam, ignoti annuli sigillo impresso, Sisini dari jusserat, ad aestimandam fidem Barbari. Qui quia per complures dies non adierat regem, scelesto consilio eam visus est suppressisse, et in agmine a Cretensibus, haud dubie jussu regis, occisus est.

XVIII. Jam Graeci milites, quos Thymodes a Pharnabazo acceperat, praecipua spes et propemodum unica, ad Darium pervenerant. Hi magnopere suadebant, ut retro abiret, spatiososque Mesopotamiae campos repeteret: Si id consilium damnaret, at ille divideret saltem copias innumerabiles, neu sub unum fortunae ictum totas vires regni cadere pateretur. Minus hoc [consilium] regi quam purpuratis ejus displicebat: Ancipitem fidem et mercede venalem proditionem imminere: et dividi non ob aliud copias velle, quam ut ipsi in diversa digressi, si quid commissum esset, traderent Alexandro: Nihil tutius esse, quam circumdatos eos exercitu toto obrui telis, documentum non inultae perfidiae futuros. At Darius, ut erat sanctus et mitis, se vero tantum facinus negat esse facturum, ut suam secutos fidem suos milites jubeat trucidari: Quem deinde amplius nationum exterarum salutem suam crediturum sibi, si tot militum sanguine imbuisset manus? Neminem stolidum consilium capite luere debere; defuturos enim qui suaderent, si suasisse periculum esset: Denique, ipsos quotidie ad se vocari in consilium variasque sententias dicere; nec tamen melioris fidei haberi, qui prudentius suaserint. Itaque Graecis nuntiari jubet; ipsum quidem benevolentiae illorum gratias agere; ceterum, si retro ire pergat, haud dubie regnum hostibus traditurum: famâ bella stare, et eum qui recedat fugere credi: Trahendi vero belli vix ullam esse rationem; tantae enim multitudini, utique quum jam hyems instaret, in regione vasta et invicem a suis atque hoste vexata, non suffectura alimenta: Ne dividi quidem copias posse, servato more majorum, qui universas vires semper discrimini bellorum obtulerint: Et hercule terribilem antea regem et absentia sua ad vanam fiduciam elatum, posteaquam adventare se senserit, cautum pro temera-

rio factum, delituisse inter angustias saltus ritu ignobilium ferarum, quae, strepitu praetereuntium audito, sylvarum latebris se occuluerint: Jam etiam valetudinis simulatione frustrari suos milites, sed non amplius ipsum esse passurum* detrectare certamen; in illo specu, in quem pavidi recessissent, oppressurum esse cunctantes.

XIX. Haec magnificentius jactata quam verius. Ceterum, pecunia omni rebusque pretiosissimis Damascum Syriae cum modico praesidio militum missis, reliquas copias in Ciliciam duxit, insequentibus more patrio agmen conjuge et matre; virgines quoque cum parvo filio comitabantur patrem. Forte eadem nocte et Alexander ad fauces quibus Syria aditur, et Darius ad eum locum quem Amanicas Pylas vocant, pervenit. Nec dubitavere Persae, quin, Isso relicta quam ceperant, Macedones fugerent. Nam etiam saucii quidam et invalidi, qui agmen non poterant persequi, excepti erant. Quos omnes, instinctu purpuratorum, barbara feritate saevientium, praecisis adustisque manibus, circumduci, ut copias suas noscerent, satisque omnibus spectatis, nunciare quae vidissent regi suo jussit. Motis ergo castris, superat Pinarum amnem, in tergis, ut credebat, fugientium haesurus. At illi quorum amputaverat manus, ad castra Macedonum penetrant, Darium, quanto maximo cursu posset, sequi nunciantes. Vix fides habebatur; itaque speculatores in maritimas regiones praemissos explorare jubet, ipsene adesset an praefectorum aliquis speciem praebuisset universi venientis exercitus. Sed quum speculatores reverterentur, procul ingens multitudo conspecta est; ignes deinde totis campis collucere coeperunt, omniaque velut continenti incendio ardere visa, quum incondita multitudo, maxime propter jumenta, laxius tenderet. Itaque eo ipso loco metari suos castra jusserat, laetus, quod omni expetiverat voto, in illis potissimum angustiis decernendum fore.

XX. Ceterum, ut solet fieri, quum ultimi discriminis tempus adventat, in solicitudinem versa fiducia est. Illam ipsam fortunam, qua aspirante res tam prospere

* *i. e.* Se (Darium) non passurum esse ipsum (Alexandrum.)

gesserat, verebatur, nec injuria, ex his quae tribuisset sibi; quamque mutabilis esset, reputabat: unam superesse noctem quae tanti discriminis moraretur eventum. Rursus occurrebat, majora periculis praemia, et sicut dubium esset an vinceret, ita illud utique certum esse, honeste et cum magna laude moriturum. Itaque corpora milites curare jussit, ac deinde tertia vigilia instructos et armatos esse; ipse in jugum editi montis ascendit, multisque collucentibus facibus, patrio more sacrificium diis praesidibus loci fecit. Jamque tertium, sicut praeceptum erat, signum tubâ miles acceperat, itineri simul paratus et praelio; strenueque jussi procedere, oriente luce pervenerunt ad angustias, quas occupare decreverant. Darium triginta inde stadia abesse praemissi indicabant: tunc consistere agmen jubet, armisque ipse sumptis aciem ordinat.

XXI. Dario adventum hostium pavidi agrestes nunciaverunt, vix credenti occurrere etiam quos ut fugientes sequebatur. Ergo non mediocris omnium animos formido incesserat: quippe itinere quam praelio aptiores erant, raptimque arma capiebant: sed ipsa festinatio discurrentium, suosque ad arma vocantium, majorem metum incussit. Alii in jugum montis evaserant, ut hostium agmen inde prospicerent: equos plerique frenabant; discors exercitus, nec ad unum intentus imperium, vario tumultu cuncta turbaverat. Darius initio montis jugum cum parte copiarum occupare statuit, et a fronte et a tergo circumiturus hostem: a mari quoque, quo dextrum ejus cornu tegebatur, alios objecturus, ut undique urgeret. Praeter haec viginti millia praemissa cum sagittariorum manu. Pinarum amnem, qui duo agmina interfluebat, transire, et objicere sese Macedonum copiis jusserat; si id praestare non possent, retrocedere in montes, et occulte circumire ultimos hostium. Ceterum, destinata salubriter omni ratione potentior fortuna discussit; quippe alii prae metu imperium exsequi non audebant, alii frustra exsequebantur: quia, ubi partes labant, summa turbatur.

XXII. 9. Acies autem hoc modo stetit. Nabarzanes equitatu dextrum cornu tuebatur, additis funditorum sagittariorumque viginti fere millibus. In eodem Thy-

modes erat, Graecis peditibus mercede conductis triginta millibus praepositus : hoc erat haud dubium robur exercitus, par Macedonicae phalangi acies. In laevo cornu Aristomedes Thessalus viginti millia barbarorum peditum habebat. In subsidiis pugnacissimas locaverat gentes. Ipsum regem in eodem cornu dimicaturum tria millia delectorum equitum, assueta corporis custodiae, et pedestris acies quadraginta milla sequebantur. Hyrcani deinde Medique equites ; his proximi ceterarum gentium ultra eos dextra laevaque dispositi. Hoc agmen, sicut dictum est, instructum, sex millia jaculatorum funditorumque antecedebant. Quidquid in illis angustiis adiri poterat, impleverant copiae, cornuaque hinc a jugo, illinc a mari stabant ; uxorem matremque regis, et alium feminarum gregem in medium agmen acceperant.

XXIII. Alexander phalangem, qua nihil apud Macedonas validius erat, in fronte constituit , dextrum cornu Nicanor Parmenionis filius tuebatur ; huic proximi stabant Coenos, et Perdiccas, et Meleager, et Ptolemaeus, et Amyntas, sui quisque agminis duces ; in laevo, quod ad mare pertinebat, Craterus et Parmenio erant ; sed Craterus Parmenioni parere jussus. Equites ab utroque cornu locati : dextrum Macedones, Thessalis adjunctis, laevum Peloponnenses tuebantur. Ante hanc aciem posuerat funditorum manum, sagittariis admixtis. Thraces quoque et Cretenses ante agmen ibant, et ipsi leviter armati. At iis, qui praemissi a Dario jugum montis insederant, Agrianos opposuit, ex Graecia nuper advectos. Parmenioni autem praeceperat, ut, quantum posset, agmen ad mare extenderet, quo longius abesset montibus quos occupaverant barbari. At illi neque obstare venientibus, nec circumire praetergressos ausi ; funditorum maxime adspectu profugerant territi : eaque res tutum Alexandro agminis latus, quod ne superne incesseretur timuerat, praestitit. Triginta et duo armatorum ordines ibant ; neque enim latius extendi aciem patiebantur angustiae : paulatim deinde se laxare sinus montium et majus spatium aperire coeperant ; ita ut non pedes solum pluribus ordine incedere, sed etiam lateribus circumfundi posset equitatus.

XXIV. 10. Jam in conspectu, sed extra teli jactum,

utraque acies erat-; quum priores Persae inconditum et trucem sustulere clamorem. Redditur et a Macedonibus major, exercitûs impare numero, sed jugis montium vastisque saltibus repercussus: quippe semper circumjecta nemora petraeque, quantamcumque accepere vocem, multiplicato sono referunt. Alexander ante prima signa ibat, identidem manu suos inhibens; ne suspensi, acrius ob nimiam festinationem concitato spiritu, capesserent praelium. Cumque agmini obequitaret, varia oratione, ut cujusque animis aptum erat, milites alloquebatur. Macedones, tot bellorum in Europa victores, ad subigendam Asiam atque ultima Orientis, non ipsius magis quam suo ductu profecti, inveteratae virtutis admonebantur: Illos terrarum orbis liberatores, emensosque olim Herculis et Liberi patris terminos, non Persis modo, sed etiam omnibus gentibus impondituros jugum; Macedonum Bactra et Indos fore: minima esse quae nunc intuerentur: sed omnia victoria parari: Non in praeruptis petris Illyriorum et Thraciae saxis sterilem laborem fore; spolia totius Orientis offerri: Vix gladio futurum opus; totam aciem suo pavore fluctuantem umbonibus posse propelli. Victor ad haec Atheniensium Philippus pater invocabatur, domitaeque nuper Boeotiae, et urbis in ea nobilissimae ad solum dirutae species repraesentabatur animis; jam Granicum amnem, jam tot urbes, aut expugnatas aut in fidem acceptas, omniaque quae post tergum erant strata et pedibus ipsorum subjecta memorabat. Quum adierat Graecos, admonebat, ab iis gentibus illata Graeciae bella, Darii prius, deinde Xerxis insolentia, aquam ipsam terramque postulantium: ut neque fontium haustum, nec solitos cibos relinquerent. Dein deûm templa ruinis et ignibus esse deleta, urbes eorum expugnatas; foedera humani divinique juris violata referebat. Illyrios vero et Thracas, rapto vivere assuetos, aciem hostium auro purpuraque fulgentem intueri jubebat, praedam, non arma gestantem: Irent, et imbellibus feminis aurum viri eriperent: aspera montium suorum juga, nudosque colles et perpetuo rigentes gelu, ditibus Persarum campis agrisque mutarent.

XXV. 11. Jam ad teli jactum pervenerant, quum

Persarum equites ferociter in laevum cornu hostium invecti sunt. Qiuppe Darius equestri praelio decernere optabat, phalangem Macedonici exercitus robur esse conjectans; jamque etiam dextrum Alexandri cornu circumibatur. Quod ubi Macedo conspexit, duabus alis equitum ad jugum montis jussis subsistere, ceteros in medium belli discrimen strenue transfert. Subductis deinde ex acie Thessalis equitibus, praefectum eorum occulte circumire tergum suorum jubet, Parmenionique conjungi, et quod is imperâsset impigre exsequi. Jamque ipsi in medium [Persarum] undique circumfusi egregie se tuebantur. Sed conserti, et quasi cohaerentes, tela vibrare non poterant: simul erant emissa, in eosdem concurrentia implicabantur, levique et vano ictu pauca in hostem, plura in humum innoxia cadebant: ergo cominus pugnam coacti conserere, gladios impigre stringunt. Tum vero multum sanguinis fusum est: duae quippe acies ita cohaerebant, ut armis arma pulsarent, mucrones in ora dirigerent. Non timido, non ignavo cessare tum licuit; collato pede, quasi singuli inter se dimicarent, in eodem vestigio stabant, donec vincendo locum sibi facerent. Tum demum ergo promovebant gradum, quum hostem prostraverant. At illos novus excipiebat adversarius fatigatos: nec vulnerati, ut aliàs solent, acie poterant excedere, quum hostis instaret a fronte, a tergo sui urgerent.

XXVI. Alexander non ducis magis quam militis munera exsequebatur, opimum decus caeso Rege expetens: quippe Darius curru sublimis eminebat, et suis ad se tuendum, et hostibus ad incessendum, ingens incitamentum. Ergo frater ejus Oxathres, quum Alexandrum instare ei cerneret, equites quibus praeerat ante ipsum currum regis objecit; armis et robore corporis multum super ceteros eminens, animo vero et pietate in paucissimis, illo utique praelio, clarus, alios improvide instantes prostravit, alios in fugam avertit. At Macedones, ut circa regem erant, mutua adhortatone firmati, cum ipso in equitum agmen irrumpunt. Tum vero similis ruinae strages erat. Circa currum Darii jacebant nobilissimi duces, ante oculos regis egregia morte defuncti, omnes in ora proni, sicut dimicantes procubuerant, ad-

verso corpore vulneribus acceptis. Inter hos Atizyes et Rheomithres, et Sabaces praetor Aegypti, magnorum exercituum praefecti, noscitabantur: circa eos cumulata erat peditum equitumque obscurior turba. Macedonum quoque non quidem multi, sed promptissimi tamen caesi sunt. Inter quos Alexandri dextrum femur leviter mucrone perstrictum est.

XXVII. Jamque qui Darium vehebant equi, confossi hastis et dolore efferati, jugum quatere et regem curru excutere coeperant: cum ille, veritus ne vivus veniret in hostium potestatem, desilit, et in equum qui ad hoc sequebatur imponitur; insignibus quoque imperii, ne fugam proderent, indecore abjectis. Tum vero ceteri dissipantur metu, et qua cuique patebat ad fugam via, erumpunt, arma jacientes quae paulo ante ad tutelam corporum sumpserant: adeo pavor etiam auxilia formidat. Instabat fugientibus eques a Parmenione missus; et forte in id cornu omnes fuga abstulerat. At in dextro Persae Thessalos equites vehementer urgebant. Jamque una ala ipso impetu proculcata erat, cum Thessali strenue, circumactis equis dilapsi, rursus in praelium redeunt, sparsosque et incompositos victoriae fiducia barbaros ingenti caede prosternunt. Equi pariter equitesque Persarum serie laminarum graves, agmen, quod celeritate maxime constat, aegre moliebantur; quippe in circumagendis equis suis Thessali multos occupaverant. Hac tam prospera pugna nunciata, Alexander, non ante ausus persequi barbaros, utrimque jam victor instare fugientibus coepit. Haud amplius regem quam mille equites sequebantur, cum ingens multitudo hostium caderet. Sed quis aut in victoria aut in fuga copias numerat? Agebantur ergo a tam paucis pecorum modo; et idem metus, qui cogebat fugere, fugientes morabatur.

XXVIII. At Graeci, qui in Darii partibus steterant, Amynta duce, (praetor hic Alexandri fuit, nunc transfuga) abrupti a ceteris, haud sane fugientibus similes evaserant. Barbari longe diversam fugam intenderunt: alii, qua rectum iter in Persidem ducebat; quidam circumitu rupes saltusque montium occultos petivere; pauci castra Darii. Sed jam illa quoque hostis victor intraverat, omni quidem opulentia ditia. Ingens auri

argentique pondus, non belli sed luxuriae apparatum, diripuerant milites; cumque plus raperent, passim strata erant itinera vilioribus sarcinis, quas in comparatione meliorum avaritia contempserat. Jamque ad feminas perventum erat, quibus, quo cariora ornamenta sunt, violentius detrahebantur : nec corporibus quidem vis ac libido parcebat. Omnia planctu tumultuque, prout cuique fortuna erat, [castra] repleverant; nec ulla facies mali deerat, cum per omnes ordines aetatesque victoris crudelitas ac licentia vagaretur. Tunc vero impotentis fortunae species conspici potuit, cum ii, qui Dario tabernaculum exornaverant, omni luxu et opulentia instructum, eadem illa Alexandro, quasi veteri domino, reservabant. Namque id solum intactum omiserant milites, ita tradito more, ut victorem victi regis tabernaculo exciperent.

XXIX. Sed omnium oculos animosque in semet converterunt captivae mater conjuxque Darii; illa non majestate solum, sed etiam aetate venerabilis; haec formae pulchritudine, nec illa quidem sorte corrupta. Acceperat in sinum filium, nondum sextum aetatis annum egressum, in spem tantae fortunae, quantam paulo ante pater ejus amiserat, genitum. At in gremio anus aviae jacebant adultae virgines duae, non suo tantum, sed etiam illius moerore confectae. Ingens circa [eam] nobilium feminarum turba constiterat, laceratis crinibus abscissaque veste, pristini decoris immemores, reginas dominasque veris quondam, tunc alienis nominibus invocantes. Illae suae calamitatis oblitae, utro cornu Darius stetisset, quae fortuna discriminis fuisset, requirebant: negabant se captas, si viveret rex. Sed illum equos subinde mutantem longius fuga abstulerat. In acie autem caesa sunt Persarum peditum centum millia; decem vero millia interfecta equitum. At ex parte Alexandri quatuor et quingenti saucii fuere; triginta omnino et duo ex peditibus desiderati sunt : equitum centum quinquaginta interfecti. Tantulo impendio ingens victoria stetit.

XXX. 12. Rex diu Darium persequendo fatigatus, posteaquam et nox appetebat et eum assequendi spes non erat, in castra paulo ante a suis capta pervenit. Invi-

tari deinde amicos quibus maxime assueverat jussit : quippe summa duntaxat cutis in femore perstricta non prohibebat interesse convivio ; quum repente e proximo tabernaculo lugubris clamor, barbaro ululatu planctuque permistus, epulantes conterruit. Cohors quoque quae excubabat ad tabernaculum regis, verita ne majoris motus principium esset, armare se coeperat. Causa pavoris subiti fuit, quod mater uxorque Darii, cum captivis mulieribus nobilibus, regem, quem interfectum esse credebant, ingenti gemitu ejulatuque deflebant. Unus namque e captivis spadonibus, qui forte ante ipsarum tabernaculum steterat, amiculum, quod Darius, (sicut paulo ante dictum est) ne cultu proderetur, abjecerat, in manibus ejus qui repertum ferebat, agnovit ; ratusque interfecto detractum esse, falsum nuncium mortis ejus attulerat. Hoc mulierum errore comperto, Alexander fortunae Darii et pietati earum illacrymasse fertur. Ac primo Mithrenem, qui Sardes tradiderat, peritum Persicae linguae, ire ad consolandas eas jusserat. Veritus deinde, ne proditor captivarum iram doloremque gravaret, Leonnatum ex purpuratis suis misit, jussum indicare, falso lamentari eas Darium vivum. Ille cum paucis armigeris in tabernaculum, in quo captivae erant, pervenit, missumque a rege se nunciari jubet. At ii qui in vestibulo erant, ut armatos conspexere, rati actum esse de dominis, in tabernaculum currunt, vociferantes, adesse supremam horam, missosque qui occiderent captas. Itaque, ut quae nec prohibere possent, nec admittere auderent, nullo responso dato, tacitae opperiebantur victoris arbitrium. Leonnatus, expectato diu qui se intromitteret, posteaquam nemo procedere audebat, relictis in vestibulo satellitibus, intrat in tabernaculum. Ea ipsa res turbaverat feminas, quod irrupisee non admissus videbatur. Itaque mater et conjux provolutae ad pedes orare coeperunt, ut, priusquam interficerentur, Darii corpus ipsis patrio more sepelire permitteret : functas supremo in regem officio, se impigre morituras. Leonnatus, et vivere Darium, et ipsas non incolumes modo, sed etiam apparatu pristinae fortunae reginas fore. Tum mater Darii allevari se passa est.

XXXI. Alexander postera die, cum cura sepultis militibus quorum corpora invenerat, Persarum quoque nobilissimis eundem honorem haberi·jubet; matrique Darii permittit, quos vellet, patrio more sepelire. Illa paucos arcta propinquitate conjunctos pro habitu praesentis fortunae humari jussit; apparatum funerum, quo Persae suprema officia celebrarent, invidiosum fore existimans, quum victores haud pretiose cremarentur. Jamque justis defunctorum corporibus solutis, praemittit ad captivas qui nunciarent ipsum venire; inhibitaque comitantium turba, tabernaculum cum Hephaestione intrat. Is longe omnium amicorum carissimus erat regi, cum ipso pariter educatus, secretorum omnium arbiter: libertatis quoque in admonendo eo non alius jus habebat: quod tamen ita usurpabat, ut magis a rege permissum quam vindicatum ab eo videretur: et sicut aetate par erat regi, ita corporis habitu praestabat. Ergo reginae, illum regem esse ratae, suo more veneratae sunt. Inde spadonibus captivis, quis Alexander esset, monstrantibus, Sysigambis advoluta est pedibus ejus, ignorationem nunquam antea visi regis excusans. Quam manu allevans rex, 'Non errasti,' inquit, 'mater, nam et hic Alexander est.'

XXXII. Equidem, si hac continentia animi ad ultimum vitae perseverare potuisset, feliciorem fuisse crederem quam visus est esse, quum Liberi patris imitaretur triumphum, ab Hellesponto usque ad Oceanum omnes gentes victoria emensus. Vicisset profecto superbiam atque iram, mala invicta; abstinuisset inter epulas caedibus amicorum: egregiosque bello viros, et tot gentium secum domitores, indicta causa, veritus esset occidere. Sed nondum fortuna se animo ejus infuderat: itaque orientem eam moderate et prudenter tulit: ad ultimum, magnitudinem ejus non cepit. Tum quidem ita se gessit, ut omnes ante eum reges et continentia et clementia vincerentur. Virgines enim regias excellentis formae tam sancte habuit, quam si eodem quo ipse parente genitae forent. Conjugem ejusdem, quam nulla aetatis suae pulchritudine corporis vicit, adeo ipse non violavit, ut summam adhibuerit curam ne quis captivo corpori illuderet. Omnem cultum reddi feminis jussit,

nec quicquam ex pristinae fortunae magnificentia captivis praeter fiduciam defuit. Itaque Sysigambis, 'Rex,' inquit, 'mereris ut ea precemur tibi, quae Dario nostro quondam precatae sumus: et, ut video, dignus es qui tantum regem non felicitate solum sed etiam aequitate superaveris. Tu quidem matrem me et reginam vocas; sed ego me tuam famulam esse confiteor. Et praeteritae fortunae fastigium capio, et praesentis jugum pati possum. Tua interest, quantum in nos licuerit, si id potius clementia quam saevitia vis esse testatum.' Rex bonum animum habere eas jussit; Darii deinde filium collo suo admovit. Atque nihil ille conspectu tunc primum a se visi conterritus cervicem ejus manibus amplectitur. Motus ergo rex constantia pueri, Hephaestionem intuens, 'Quam vellem,' inquit, 'Darius aliquid ex hac indole hausisset!'

XXXIII. Tum tabernaculo egressus, tribus aris in ripa Pinari amnis, Jovi atque Herculi Minervaeque sacratis, Syriam petit; Damascum, ubi regis gaza erat, Parmenione praemisso. 13. Atque is quum praecessisse Darii satrapam comperisset, veritus ne paucitas suorum sperneretur, arcessere majorem manum statuit. Sed forte in exploratores ab eo praemissos incidit natione Mardus, qui, ad Parmenionem perductus, literas ad Alexandrum a praefecto Damasci missas tradit ei: nec dubitare eum, quin omnem regiam supellectilem cum pecunia traderet, adjecit. Parmenio, asservari eo jusso, literas aperit, in queis erat scriptum, ut mature Alexander aliquem ex ducibus suis mitteret cum manu exigua. Itaque re cognita, Mardum, datis comitibus, ad proditorem remittit. Ille e manibus custodientium lapsus Damascum ante lucem intrat. Turbaverat ea res Parmenionis animum insidias timentis: et ignotum iter sine duce non audebat ingredi. Felicitati tamen regis sui confisus, agrestes qui duces itineris essent excipi jussit: quibus celeriter repertis, quarto die ad urbem pervenit, jam metuente praefecto ne sibi fides habita non esset. Igitur quasi parum munimentis oppidi fidens, ante solis ortum pecuniam regiam [*gazam* Persae vocant) cum pretiosissimis rerum efferri jubet, fugam simulans; revera, ut praedam hosti offerret.

XXXIV. Multa millia virorum feminarumque excedentem oppido sequebantur: omnibus miserabilis turba, praeter eum cujus fidei commissa fuerat: quippe quo major proditoris merces foret, objicere hosti parabat gratiorem omni pecunia praedam, nobiles viros, praetorum Darii conjuges liberosque: praeter hos urbium Graecarum legatos, quos Darius, velut in arce tutissima, in proditoris reliquerat manibus. *Gangabas* Persae vocant humeris onera portantes: hi quum frigus tolerare non possent, (quippe et procella subito nivem effuderat, et humus rigebat gelu) tum adstrictas vestes, quas cum pecunia portabant, auro et purpura insignes induunt; nullo prohibere auso, quum fortuna regis etiam humillimis in ipsum licentiam faceret. Praebuere ergo Parmenioni non spernendi agminis speciem: qui intentiore cura suos quasi ad justum praelium paucis adhortatus, equis calcaria subdere jubet, et acri impetu in hostem invehi. At illi qui sub oneribus erant, omissis per metum, capessunt fugam. Armati, qui eos prosequebantur eodem metu arma jactare ac nota diverticula petere coeperunt. Praefectus quasi et ipse conterritus [simulans] cuncta pavore compleverat. Jacebant totis campis opes regiae: illa pecunia stipendio ingenti militum praeparata, ille cultus tot nobilium virorum, tot illustrium feminarum, aurea vasa, aurei freni, tabernacula regali magnificentia ornata, vehicula quoque a suis destituta, ingentis opulentiae plena: facies etiam praedantibus tristis, si qua re avaritia moveretur: quippe tot annorum incredibili et fidem excedente fortuna cumulata, tunc alia stirpibus lacerata, alia, in coenum demersa eruebantur: non sufficiebant praedantium manus praedae.

XXXV. Jamque etiam ad eos qui primi fugerant ventum erat. Feminae pleraeque parvos trahentes liberos ibant: inter quas tres fuere virgines, Ochi qui ante Darium regnaverat filiae; olim quidem ex fastigio paterno rerum mutatione detractae, sed tum sortem earum crudelius aggravante fortuna. In eodem grege uxor quoque ejusdem Ochi fuit, Oxathrisque (frater hic erat Darii) filia, et conjux Artabazi principis purpuratorum, et filius cui Ilioneo fuit nomen. Pharnabazi quo-

que, cui summum imperium maritimae orae rex dederat, uxor cum filio excepta est. Mentoris filiae tres, ac nobilissimi ducis Memnonis conjux et filius: vixque ulla domus purpurati fuit tantae cladis expers. Lacedaemonii quoque et Athenienses, societatis fide violata, Persas secuti; Aristogiton Dropides et Iphicrates, inter Athenienses genere famaque longe clarissimi: Lacedaemonii, Pausippus et Onomastorides, cum Monimo et Callicratide: ii quoque domi nobiles. Summa pecuniae signatae fuit, talentorum duo millia et sexcenta; facti argenti pondus quingenta aequabat. Praeterea, triginta millia hominum, cum septem millibus jumentorum dorso onera portantium, capta sunt. Ceterum dii tantae fortunae proditorem celeriter debita poena persecuti sunt. Namque unus e consciis ejus, credo, regis vicem etiam in illa sorte reveritus, interfecti [proditoris] caput ad Darium tulit, opportunum solatium prodito: quippe et ultus inimicum erat, et nondum in omnium animis memoriam majestatis suae exolevisse cernebat.

QUINTI CURTII RUFI LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

I. Darius ad Euphraten contendit: Alexander, literis a Dario superbe scriptis regie respondet. Abdalonymum Sidoniis regem praeficit. Amyntas transfuga, miro modo a Persis occiditur. Variae variis locis praefectorum Darii clades. II. Tyrii, Alexandrum recipere recusantes, obsidentur. III. Dubiis belli eventibus Tyri obsidio nobilitatur. IV. Tandem Tyrus, vi capta, maximaque hominum strage corrupta, luctuoso deformatur incendio. V. Darii iterata de pace ad Alexandrum submissior legatio, qua repudiata, Graeci Alexandrum corona aurea donant: ille autem, per praefectos, multas in potestatem suam redigit provincias. VI. Ad bellum dum se accingit Darius, Alexander Gazam expugnat: ejusque praefectum Batim crudeli afficit supplicio. VII. Profectio, et varia Alexandri quaesita, ad Jovis Hammonis oraculum. VIII. In Aegypto Alexandria condita; variaeque Alexandri bellicae expeditiones. IX. Darius ad Arbelas pervenit, eoque invito Alexander Tigrim superat. X. Milites, ob Lunae defectum turbatos, per Aegyptios vates confirmat Alexander: Persas vastatores conjicit in fugam. Darii uxor captiva, maerore confecta, supremum diem claudit, unde Alexandri lacrymae, Darii suspiciones, luctus et vota. XI. Pacem tertio quaesitam Darius non impetrat: imo ad deditionem, aut ad bellum, ab Alexandro provocatur. XII. Ad praelium dum Persarum ingens exercitus paratur Macedones Panico quodam defuncti terrore, arma alacriter capessunt. XIII. Consilia de nocturno praelio Parmenionis et Polypercontis Alexander damnat: somnoque refectus interrito vultu suos ad pugnam accendit. XIV. Alexandri ad Graecorum, Dariique ad Persarum exercitus, ante pugnam orationes. XV. Cruenti ad Arbelas praelii descriptio. Victor Alexander, Darium victum persequitur. XVI. Parmenio in discrimine constitutus, Alexandrum retrahit. Tandem integra victoria potiti Macedones reliquos Persas, multis suorum millibus desideratis, fuga sibi quaerere salutem cogunt.

I. Darius tanti modo exercitus rex, qui triumphantis magis quam dimicantis more curru sublimis inierat praelium, per loca, quae prope immensis agminibus compleverat, jam inania et ingenti solitudine vasta fugiebat. Pauci regem sequebantur: nam nec eodem omnes fugam intenderant, et deficientibus equis, cursum eorum, quos rex subinde mutabat, aequare non poterant. Unchas deinde pervenit, ubi excepere eum Graecorum quatuor millia, cum quibus ad Euphraten contendit; id demum credens fore ipsius, quod celeritate praecipere potuisset. At Alexander Parmenionem, per quem apud Damascum recepta erat praeda, jussum eam ipsam et captivos diligenti asservare custodia, Syriae, quam Coelen vocant, praefecit. Novum imperium Syri nondum belli cladibus satis domiti aspernabantur: sed celeriter subacti, obedienter imperata fecerunt. Aradus quoque insula deditur regi. Maritimam tum oram, et pleraque longius etiam a mari recedentia, rex ejus insulae Strato possidebat: quo in fidem accepto, castra movit ad urbem Marathon. Ibi illi literae a Dario redduntur; quibus, ut superbe scriptis, vehementer offensus est. Praecipue eum movit, quod Darius sibi regis titulum, nec eundem Alexandri nomini adscripserat. Postulabat autem magis quam petebat, ut accepta pecunia, quantamcunque tota Macedonia caperet, matrem sibi ac conjugem liberosque restitueret; de regno, aequo, si vellet, Marte contenderet. Si saniora consilia tandem pati potuisset, contentus patrio, cederet alieni imperii finibus: socius amicusque esset: in ea se fidem et dare paratum et accipere.

II. Contra Alexander in hunc maxime modum rescripsit: 'Rex Alexander Dario. Ille, cujus nomen sumpsisti, Darius, Graecos, qui oram Hellesponti tenent, coloniasque Graecorum Ionias omni clade vastavit; cum magno deinde exercitu mare trajecit, illato Macedoniae et Graeciae bello. Rursus [rex] Xerxes ad oppugnandos nos cum immanium barbarorum copiis venit: qui navali praelio victus, Mardonium tamen reliquit in Graecia, ut absens quoque popularetur urbes, agros ureret. Philippum vero parentem meum quis ignorat ab iis interfectum esse, quos ingentis pecuniae spe

sollicitaverant vestri? Impia enim bella suscipitis, et quum habeatis arma, licemini hostium capita: sicut tu proxime talentis mille, tanti exercitus rex, percussorem in me emere voluisti. Repello igitur bellum, non infero. Et diis quoque pro meliore stantibus causa, magnam partem Asiae in ditionem redegi meam: teipsum acie vici: quem etsi nihil a me impetrare oportebat, utpote qui ne belli quidem in me jura servaveris, tamen, si veneris supplex, et matrem et conjugem et liberos sine pretio recepturum te esse promitto. Et vincere et consulere victis scio. Quod si te nobis committere times, dabimus fidem impune venturum. De cetero, cum mihi scribes, memento non solum regi te, sed etiam tuo, scribere.' Ad hanc perferendam Thersippus missus, ipse in Phoenicen deinde descendit, et oppidum Byblon traditum recepit.

III. Inde ad Sidona ventum est, urbem vetustate famaque conditorum inclytam. Regnabat in ea Strato Darii opibus adjutus; sed quia deditionem magis popularium quam sua sponte fecerat, regno visus indignus: Hephaestionique permissum, ut, quem eo fastigio e Sidoniis dignissimum arbitraretur, constitueret regem. Erant Hephaestioni hospites, clari inter suos juvenes; qui, facta ipsis potestate regnandi, negaverunt quemquam patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. Admiratus Hephaestio magnitudinem animi spernentis quod alii per ignes ferrumque peterent: 'Vos quidem macti virtute,' inquit, 'estote, qui primi intellexistis, quanto majus esset regnum fastidire quam accipere: ceterum date aliquem regiae stirpis, qui meminerit a vobis acceptum habere se regnum.' At illi, quum multos imminere tantae spei cernerent, singulis amicorum Alexandri ob nimiam regni cupiditatem adulantes, statuunt, neminem esse potiorem quam Abdalonymum quendam, longa quidem cognatione stirpi regiae annexum, sed ob inopiam suburbanum hortum exigua colentem stipe. Causa ei paupertatis, sicut plerisque, probitas erat: intentusque operi diurno, strepitum armorum, qui totam Asiam concusserat, non exaudiebat.

IV. Subito deinde, de quibus ante dictum est cum regiae vestis insignibus hortum intrant, quem forte

steriles herbas eligens Abdalonymus repurgabat. Tunc *rege* eo salutato, alter ex his: 'Habitus,' inquit, 'hic quem cernis in meis manibus cum isto squalore permutandus tibi est: ablue corpus illuvie aeternisque sordibus squalidum: cape regis animum, et in eam fortunam, qua dignus es, istam continentiam profer; et cum in regali solio residebis, vitae necisque omnium civium dominus, cave obliviscaris hujus statûs, in quo accipis regnum: immo hercule, propter quem.' Somnio similis res Abdalonymo videbatur. Interdum, satisne sani essent, qui tam proterve sibi illuderent, percontabatur. Sed ut cunctanti squalor ablutus est, et injecta vestis purpura auroque distincta, et fides a jurantibus facta; serio jam rex, iisdem comitantibus, in regiam pervenit. Fama, ut solet, strenue tota urbe discurrit: aliorum studium, aliorum indignatio eminebat. Ditissimus quisque humilitatem inopiamque ejus apud amicos Alexandri criminabatur. Admitti eum rex protinus jussit, diuque contemplatus, 'Corporis,' inquit, 'habitus famae generis non repugnat: sed libet scire, inopiam qua patientia tuleris.' Tum ille, 'Utinam,' inquit, 'eodem animo regnum pati possim. Hae manus suffecere desiderio meo: nihil aventi nihil defuit.' Magnae indolis specimen ex hoc sermone Abdalonymi cepit. Itaque non Stratonis modo regiam supellectilem attribui ei jussit, sed pleraque etiam ex Persica praeda: regionem quoque urbi appositam ditioni ejus adjecit.

V. Interea Amyntas, quem ad Persas ab Alexandro transfugisse diximus, cum quatuor millibus Graecorum ipsum ex acie persecutis, fuga Tripolin pervenit. Inde in naves militibus impositis, Cyprum transmisit: et cum in illo statu rerum id quemque quod occupasset habiturum arbitraretur, velut certo jure possessum, Aegyptum petere decrevit, utrique regi hostis, et semper ex ancipiti mutatione temporum pendens: hortatusque milites ad spem tantae rei, docet Sabacem praetorem Aegypti cecidisse in acie: Persarum praesidium et sine duce esse et invalidum: Aegyptios semper praetoribus eorum infensos, pro sociis ipsos, non pro hostibus aestimaturos. Omnia experiri necessitas cogebat: quippe, cum primas spes fortuna destituit, futura praesentibus videntur esse

potiora. Igitur conclamant, duceret quo videretur. Atque ille utendum animis, dum spe calerent, ratus, ad Pelusii ostium penetrat, simulans a Dario se esse praemissum. Potitus ergo Pelusii, Memphin copias promovit: ad cujus famam Aegyptii, vana gens, et novandis quam gerendis aptior rebus, ex suis quisque vicis urbibusque ad hoc ipsum concurrunt, ad delenda praesidia Persarum: qui territi, tamen spem retinendi Aegyptum non amiserunt. Sed eos Amyntas praelio superatos in urbem compellit, castrisque positis, victores ad populandos agros eduxit, ac velut in medio positis omnibus hostium, cuncta agebantur. Itaque Mazaces, quamquam infelici praelio suorum animos territos esse cognoverat, tamen palantes, et victoriae fiducia incautos ostentans, perpulit ne dubitarent ex urbe erumpere, et res amissas recuperare. Id consilium non ratione prudentius quam eventu felicius fuit. Ad unum omnes cum ipso duce occisi sunt. Has poenas Amyntas utrique regi dedit, nihilo magis ei ad quem transfugerat fidus, quam illi quem deseruerat.

VI. Darii praetores, qui praelio apud Isson superfuerant, cum omni manu quae fugientes secuta erat, assumpta etiam Cappadocum et Paphlagonum juventute, Lydiam recuperare tentabant. Antigonus praetor Alexandri Lydiae praeerat: qui, quamquam plerosque militum ex praesidiis ad regem dimiserat, tamen, barbaris spretis, in aciem suos eduxit. Eadem illic quoque fortuna partium fuit: tribus praeliis alia atque alia regione commissis, Persae funduntur. Eodem tempore classis Macedonum ex Graecia accita, Aristomenem, qui ad Hellesponti oram recuperandam a Dario erat missus, captis ejus aut mersis navibus, superat. A Milesiis deinde Pharnabazus praefectus Persicae classis pecunia exacta, et praesidio in urbem Chium introducto, centum navibus Andrum, et inde Siphnum petiit: eas quoque insulas praesidiis occupat, pecunia mulctat. Magnitudo belli, quod ab opulentissimis Europae Asiaeque regibus in spem totius orbis occupandi gerebatur, Graeciae quoque et Cretae arma commoverat. Agis, Lacedaemoniorum rex, octo millibus Graecorum, qui ex Cilicia profugi domos repetierant, contractis, bellum Antipatro

Macedoniae praefecto moliebatur. Cretenses, has aut illas partes secuti, nunc Spartanorum, nunc Macedonum praesidiis occupabantur. Sed leviora inter illos fuere discrimina: unum certamen, ex quo cetera pendebant, intuente fortuna.

VII. 2. Jam tota Syria, jam Phoenice quoque, excepta Tyro, Macedonum erant: habebatque rex castra in continenti, a qua urbem angustum fretum dirimit. Tyrus, et claritate et magnitudine ante omnes urbes Syriae Phoenicesque memorabilis, facilius societatem Alexandri acceptura videbatur, quam imperium. Coronam igitur auream legati donum afferebant commeatusque large et hospitaliter ex oppido advexerant. Ille dona, ut ab amicis, accipi jussit, benigneque legatos allocutus, Herculi, quem praecipue Tyrii colerent, sacrificare velle se dixit: Macedonum reges credere, ab illo deo ipsos genus ducere: se vero, ut id faceret, etiam oraculo monitum. Legati respondent, esse templum Herculis extra urbem, in ea sede quam Palaetyron ipsi vocent; ibi regem deo sacrum rite facturum. Non tenuit iram Alexander, cujus alioquin potens non erat. 'Itaque vos quidem,' inquit, 'fiducia loci, quod insulam incolitis pedestrem hunc exercitum spernitis: sed brevi ostendam, in continenti vos esse. Proinde sciatis licet, aut intraturum me urbem, aut oppugnaturum.' Cum hoc responso dimissos monere amici coeperunt, ut regem, quem Syria, quem Phoenice recepisset, ipsi quoque urbem intrare paterentur. At illi loco satis fisi, obsidionem ferre decreverunt.

VIII. Namque urbem a continenti quatuor stadiorum fretum dividit, Africo maxime objectum; crebros ex alto fluctus in littus evolvit; nec accipiendo operi, quo Macedones continenti insulam jungere parabant, quidquam magis quam ille ventus obstabat. Quippe vix leni et tranquillo mari moles agi possunt; Africus vero prima quaeque congesta pulsu illisa maris subruit: nec ulla tam firma moles est, quam non exedant undae per nexus operum manantes; et, ubi acrior flatus exsistit, summi operis fastigio superfusae. Praeter hanc difficultatem haud minor alia erat: muros turresque urbis praealtum mare ambiebat. Non tormenta, nisi e navi-

bus procul excussa, mitti, non scalae moenibus applicari poterant; praeceps in salum murus pedestre intercepe-rat iter: naves nec habebat rex, et, si admovisset, pendentes et instabiles missilibus arceri poterant. Inter quae, parva dictu res Tyriorum fiduciam accendit. Carthaginiensium legati ad celebrandum anniversarium sacrum more patrio tunc venerant: qûippe Carthaginem Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti. Hortari ergo Poeni coeperunt, ut obsidionem forti animo paterentur: brevi Carthagine auxilia ventura: namque ea tempestate magna ex parte Punicis classibus maria obsidebantur.

IX. Igitur bello decreto, per muros turresque tormenta disponunt: arma junioribus dividunt: opificesque, quorum copia urbs abundabat, in officinas distribuunt; omnia belli apparatu strepunt: ferreae quoque manus (*harpagonas* vocant) quas operibus hostium injicerent, corvique, et alia tuendis urbibus excogitata, praeparabantur. Sed cum fornacibus ferrum, quod excudi oportebat, impositum esset, admotisque follibus ignem flatu accenderent, sanguinis rivi sub ipsis flammis exstitisse dicuntur: idque omen in Macedonum metum verterunt Tyrii. Apud Macedonas quoque, cum forte panem quidam militum frangerent, manantis sanguinis guttas notaverunt: territoque rege, Aristander, peritissimus vatum, si extrinsecus cruor fluxisset, Macedonibus id triste futurum ait: contra, cum ab interiore parte manaverit, urbi quam obsidere destinassent exitium portendere. Alexander, cum et classem procul haberet, et longam obsidionem magno sibi ad cetera impedimento videret fore, caduceatores qui ad pacem eos compellerent misit: quos Tyrii contra jus gentium occisos praecipitaverunt in altum. Atque ille, suorum tam indigna nece commotus, urbem obsidere statuit. Sed ante jacienda moles erat, quae urbem continenti committeret. Ingens ergo animos militum desperatio incessit, cernentium profundum mare, quod vix divina ope posset impleri: Quae saxa tam vasta, quas tam proceras arbores posse reperiri? exhauriendas esse regiones, ut illud spatium aggeraretur; et exaestuare semper fretum, quoque arctius volutetur inter insulam et continentem,

hoc acrius furere. At ille, haudquaquam rudis tractandi militares animos, speciem sibi Herculis in somno oblatam esse pronunciat, dextram porrigentis: illo duce, illo aperiente, in urbem intrare se visum. Inter haec, caduceatores interfectos, gentium jura violata, referebat: unam esse urbem quae cursum victoris morari ausa esset. Ducibus deinde negotium datur, ut suos quisque castiget; satisque omnibus stimulatis, opus orsus est. Magna vis saxorum ad manum erat, Tyro vetere praebente; materies ex Libano monte ratibus et turribus faciendis vehebatur.

X. Jamque a fundo maris in altitudinem modicam opus excreverat: nondum tamen aquae fastigium aequabat; et quo longius moles agebatur a litore, hoc magis, quidquid ingerebatur, praealtum absorbebat mare: quum Tyrii, parvis navigiis admotis, per ludibrium exprobrabant, illos armis inclytos dorso, sicut jumenta, onera gestare; interrogabant etiam, num major Neptuno esset Alexander? Haec ipsa insectatio alacritatem militum accendit. Jamque paululum moles aquam eminebat, et simul aggeris latitudo crescebat, urbique admovebatur; cum Tyrii, magnitudine molis, cujus incrementum eos ante fefellerat, conspecta, levibus navigiis nondum commissum opus circumire coeperunt; missilibus eos quoque qui pro opere stabant incessere. Multis ergo impune vulneratis, cum et removere et appellere scaphas in expedito esset, ad curam semetipsos tuendi ab opere converterant. Igitur rex munientibus coria velaque jussit obtendi, ut extra teli ictum essent; duasque turres ex capite molis erexit, e quibus in subeuntes scaphas tela ingeri possent. Contra, Tyrii navigia procul a conspectu hostium litori appellunt, expositisque militibus eos qui saxa gestabant obtruncant. In Libano quoque Arabum agrestes, incompositos Macedonas aggressi, triginta fere interficiunt, paucioribus captis. 3. Ea res Alexandrum dividere copias coëgit. Et ne segniter assidere uni urbi videretur, operi Perdiccam Craterumque praefecit; ipse cum expedita manu Arabiam petiit.

XI. Inter haec Tyrii navem magnitudine eximia, saxis arenaque a puppi oneratam, ita ut multum prora emineret, bitumine ac sulphure illitam, remis concitave-

runt: et, cum magnam vim venti vela quoque concepissent, celeriter ad molem successit. Tunc, prora ejus accensa, remiges desiliere in scaphas, quae ad hoc ipsum praeparatae sequebantur: navis autem, igne concepto, latius fundere incendium coepit; quod, priusquam posset occurri, turres et cetera opera in capite molis posita comprehendit. At qui desilierant in parva navigia, faces, et quidquid alendo igni aptum erat, in eadem opera ingerunt. Jamque non modo Macedonum turres, sed etiam summa tabulata conceperant ignem; quum ii qui in turribus erant partim haurirentur incendio, partim, armis omissis, in mare semetipsi immitterent. At Tyrii, qui capere eos quam interficere mallent, natantium manus stipitibus saxisque lacerabant, donec debilitati impune navigiis excipi possent. Nec incendio solum opera consumpta; sed forte eodem die vehementior ventus motum ex profundo mare illisit in molem, crebrisque fluctibus compages operis verberatae se laxavere, saxaque interluens unda medium opus rupit. Prorutis igitur lapidum cumulis, quibus injecta terra sustinebatur, praeceps in profundum ruit: tantaeque molis vix ulla vestigia invenit Arabia rediens Alexander.

XII. Hic, quod in adversis rebus solet fieri, alius in alium culpam referebat, quum omnes verius de saevitia maris queri possent. Rex novi operis molem orsus, in adversum ventum non latere, sed recta fronte direxit. Ea cetera opera, velut sub ipsa latentia, tuebatur; latitudinem quoque aggeri adjecit, ut turres in medio erectae procul teli jactu abessent. Totas autem arbores cum ingentibus ramis in altum jaciebant, deinde saxis onerabant; rursus cumulo eorum alias arbores injiciebant: tum humus aggerebatur; superque alia strue saxorum arborumque cumulata, velut quodam nexu continens opus junxerant. Nec Tyrii, quidquid ad impediendam molem excogitari poterat, segniter exsequebantur. Praecipuum auxilium erat, qui procul hostium conspectu subibant aquam, occultoque lapsu ad molem usque penetrabant, falcibus palmites arborum eminentium ad se trahentes: quae ubi sequutae erant, pleraque secum in profundum dabant; tum levatos onere stipites truncosque arborum haud aegre moliebantur: deinde totum

opus, quod stipitibus fuerat innixum, fundamento lapso sequebatur. Aegro animi Alexandro, et utrum perseveraret, an abiret, satis incerto, classis Cypro advenit, eodemque tempore Cleander cum Graecis militibus in Asiam nuper advectus. Centum et octoginta navium classem in duo dividit cornua; laevum Pnytagoras, rex Cypriorum, cum Cratero tuebatur: Alexandrum in dextro quinqueremis regia vehebat. Nec Tyrii, quamquam classem habebant, ausi navale inire certamen, tres omnino naves ante ipsa moenia opposuerunt, quibus rex invectus ipsas demersit.

XIII. Postera die, classe ad moenia admota, undique tormentis, et maxime arietum pulsu, muros quatit; quos Tyrii raptim obstructis saxis refecerunt, interiorem quoque murum, ut, si prior fefellisset, illo se tuerentur, orsi. Sed undique vis mali urgebat: moles intra teli jactum erat; classis moenia circumibat; terrestri simul navalique clade obruebantur. Quippe binas quadriremes Macedones inter se ita junxerant, ut prorae cohaererent, puppes intervallo, quantum capere possent, distarent. Hoc puppium intervallum antennis asseribusque validis deligatis, superque eos pontibus stratis qui militem sustinerent, impleverant; sic instructas quadriremes ad urbem agebant: inde missilia in propugnantes ingerebantur tuto, quia proris miles tegebatur. Media nox erat, quum classem, sicuti dictum est, paratam, circumire muros jubet. Jamque naves urbi undique admovebantur, et Tyrii desperatione torpebant, quum subito spissae nubes intendere se coelo, et, quidquid lucis internitebat, offusa caligine exstinctum est. Tum inhorrescens mare paulatim levari, deinde acriori vento concitatum, fluctus ciere, et inter se navigia collidere. Jamque scindi coeperant vincula, quibus connexae quadriremes erant, ruere tabulata, et cum ingenti fragore in profundum secum milites trahere: neque enim conserta navigia ulla ope in turbido regi poterant: miles ministeria nautarum, remex militis officia turbabat; et, quod in hujusmodi casu accidit, periti ignaris parebant: quippe gubernatores, alias imperare soliti, tum metu mortis jussa exsequebantur. Tandem remis pertinacius everberatum mare, veluti eripientibus

navigia classicis cessit; appulsaque sunt litori, lacerata pleraque.

XIV. Iisdem diebus forte Carthaginensium legati triginta superveniunt, majus obsessis solatium, quam auxilium; quippe domestico bello Poenos impediri, nec de imperio, sed pro salute dimicare nunciabant. Syracusani tunc Africam urebant, et haud procul Carthaginis muris locaverant castra. Non tamen defecere animis Tyrii, quamquam ab ingenti spe destituti erant, sed conjuges liberosque devehendos Carthaginem tradiderunt, fortius quidquid accideret laturi, si carissimam sui partem extra communis periculi sortem habuissent. Quumque unus e civibus concioni indicasset, oblatam esse per somnum sibi speciem Apollinis, quem eximia religione colerent, urbem deserentis, molemque a Macedonibus jactam in salo in sylvestrem saltum esse mutatam; quamquam auctor levis erat, tamen ad deteriora credenda proni metu, aurea catena devinxere simulacrum, araeque Herculis, cujus numini urbem dicaverant, inseruere vinculum, quasi illo deo Apollinem retenturi. Syracusis id simulacrum devexerant Poeni et in majore locaverant patria: multisque aliis spoliis urbium a semet captarum, non Carthaginem magis quam Tyrum ornaverant.

XV. Sacrum quoque, quod quidem diis minime cordi esse crediderim, multis seculis intermissum repetendi auctores quidam erant, ut ingenuus puer Saturno immolaretur; (quod sacrilegium verius quam sacrum, Carthaginenses a conditoribus traditum, usque ad excidium urbis suae, fecisse dicuntur) ac, nisi seniores obstitissent, quorum consilio cuncta agebantur, humanitatem dira superstitio vicisset. Ceterum, efficacior omni arte necessitas, non usitata modo praesidia, sed quaedam etiam nova admovit. Namque ad implicanda navigia, quae muros subibant, validis asseribus corvos et ferreas manus [cum uncis ac falcibus] alligaverant, ut, quum tormento asseres promovissent, subito laxatis funibus injicerent. Unci quoque et falces ex iisdem asseribus dependentes, aut propugnatores, aut ipsa navigia lacerabant. Clypeos vero aereos multo igne torrebant, quos, repletos fervida arena coenoque decocto, e

muris subito devolvebant. Nec ulla pestis magis timebatur: quippe ubi loricam corpusque fervens arena penetraverat, nec ulla vi excuti poterat, et quidquid attigerat perurebat; jacientesque arma, laceratis omnibus queis protegi poterant, vulneribus inulti patebant: corvi vero et ferreae manus tormentis emissae plerosque rapiebant.

XVI. 4. Hic rex fatigatus, statuerat soluta obsidione Aegyptum petere; quippe quum Asiam ingenti celeritate percurrisset, circa muros unius urbis haerebat, tot maximarum rerum opportunitate dimissa. Ceterum, tam discedere irritum quam morari pudebat. Famam quoque, qua plura, quam armis, everterat, ratus leviorem fore, si Tyrum, quasi testem se posse vinci, reliquisset. Igitur ne quid inexpertum omitteret, plures naves admoveri jubet, delectosque militum imponi. Et forte bellua inusitatae magnitudinis super ipsos fluctus dorso eminens, ad molem, quam Macedones jecerant, ingens corpus applicuit, diverberatisque fluctibus allevans semet, utrimque conspecta est; deinde a capite molis rursus alto se immersit, ac modo super undas eminens magna sui parte, modo superfusis fluctibus condita, haud procul munimentis urbis emersit. Utrisque laetus fuit belluae adspectus. Macedones iter jaciendo operi monstrasse eam augurabantur; Tyrii, Neptunum occupati maris vindicem abripuisse belluam, ac molem brevi profecto ruituram: laetique omine eo ad epulas dilapsi oneravere se vino; quo graves, orto sole navigia conscendunt, redimita coronis floribusque: adeo victoriae non omen modo, sed etiam gratulationem praeceperant.

XVII. Forte rex classem in diversam partem agi jusserat, triginta minoribus navigiis relictis in litore; e quibus Tyrii duobus captis, cetera ingenti terruerant metu, donec suorum clamore audito Alexander, classem litori, e quo fremitus acciderat, admovit. Prima e Macedonum navibus quinqueremis velocitate inter ceteras eminens occurrit: quam ut conspexere Tyrii, duae e diverso in latera ejus invectae sunt; in quarum alteram quinqueremis eadem concitata, et ipsa rostro icta est, et illam invicem tenuit. Jamque ea, quae non cohaerebat, libero impetu evecta, in aliud quinqueremis latus inve-

hebatur, quum opportunitate mira triremis e classe Alexandri in eam ipsam, quae quinqueremi imminebat, tanta vi impulsa est, ut Tyrius gubernator in mare excuteretur e puppi. Plures deinde Macedonum naves superveniunt, et rex quoque aderat; quum Tyrii, inhibentes remis, aegre evellere navem quae haerebat, portumque omnia simul navigia repetunt. Confestim rex insequutus, portum quidem intrare non potuit, quum procul e muris missilibus submoveretur, naves autem omnes fere aut demersit aut cepit.

XVIII. Biduo deinde ad quietem dato militibus, jussisque et classem et machinas pariter admovere, ut undique territis instaret; ipse in altissimam turrem ascendit, ingenti animo, periculo majore; quippe, regio insigni et armis fulgentibus conspicuus, unus praecipue telis petebatur. Et digna prorsus spectaculo edidit; multos e muris propugnantes hasta transfixit, quosdam etiam cominus gladio clypeoque impulsos praecipitavit; quippe turris, ex qua dimicabat, muris hostium propemodum cohaerebat. Jamque crebris arietibus saxorum compage laxata, munimenta defecerant, et classis intraverat portum, et quidam Macedonum in turres hostium desertas evaserant; quum Tyrii, tot simul malis victi, alii supplices in templa confugiunt, alii foribus aedium obseratis occupant liberum mortis arbitrium; nonnulli ruunt in hostem, haud inulti tamen perituri: magna pars summa tectorum obtinebat, saxa, et quidquid manibus fors dederat, ingerentes subeuntibus. Alexander, exceptis qui in templa confugerant, omnes interfici, ignemque tectis injici jubet. His per praecones pronunciatis, nemo tamen armatus opem a diis petere sustinuit: pueri virginesque templa compleverant; viri in vestibulo suarum quisque aedium stabant, parata saevientibus turba. Multis tamen saluti fuere, Sidonii, qui intra Macedonum praesidia erant: hi urbem quidem inter victores intraverant, sed cognationis cum Tyriis memores (quippe utramque urbem Agenorem condidisse credebant), multos Tyriorum etiam protegentes, ad sua perduxere navigia: quibus occultatis, Sidona devecti sunt. Quindecim millia hoc furto subducta saevitiae sunt; quantumque sanguinis fusum sit, vel ex hoc ex-

istimari potest, quod intra munimenta urbis sex millia armatorum trucidata sunt. Triste deinde spectaculum victoribus ira praebuit regis: duo millia, in quibus occidendi defecerat rabies, crucibus affixi, per ingens litoris spatium pependerunt. Carthaginensium legatis pepercit, addita denunciatione belli, quod praesentium rerum necessitas moraretur.

XIX. Tyrus septimo mense quam oppugnari coepta erat capta est; urbs, et vetustate originis, et crebra fortunae varietate ad memoriam posteritatis insignis. Condita ab Agenore, diu mare, non vicinum modo, sed quodcumque classes ejus adierunt, ditionis suae fecit; et, si famae libet credere, haec gens literas prima aut docuit, aut didicit. Coloniae certe ejus paene orbe toto diffusae sunt; Carthago in Africa, in Boeotia Thebae, Gades ad Oceanum. Credo libero commeantes mari, saepiusque adeundo ceteris incognitas terras, elegise sedes juventuti qua tunc abundabant: seu quia crebris motibus terrae, nam hoc quoque traditur, cultores ejus fatigati, nova et externa domicilia armis sibimet quaerere cogebantur. Multis ergo casibus defuncta, et post excidium renata, nunc tandem longa pace cuncta refovente, sub tutela Romanae mansuetudinis adquiescit.

XX. 5. Iisdem ferme diebus Darii literae allatae sunt, tandem ut regi scriptae. Petebat uti filiam suam, Statirae erat nomen, nuptiis Alexander sibi adjungeret. Dotem fore omnem regionem inter Hellespontum et Halyn amnem sitam: inde Orientem spectantibus terris contentum se fore. Si forte dubitaret quod offerretur accipere; nunquam diu eodem vestigio stare fortunam, semperque homines quantancumque felicitatem habeant, invidiam tamen sentire majorem. Vereri, ne se avium modo, quas naturalis levitas ageret ad sidera, inani ac puerili mentis affectu efferret: Nihil difficilius esse, quam in illa aetate tantam capere fortunam: Multas se adhuc reliquias habere, nec semper in angustiis posse deprehendi: transeundum esse Alexandro Euphraten, Tigrinque et Araxen, et Hydaspen, magna munimenta regni sui: veniendum in campos, ubi paucitate suorum erubescendum sit: Mediam, Hyrcaniam, Bactra, et Indos Oceani accolas quando aditurum? ne Sog-

dianos et Arachosios nominaret, ceterasque gentes ad Caucasum et Tanaim pertinentes: Senescendum fore tantum terrarum vel sine praelio obeunti: Se vero ad ipsum vocare desineret: namque illius exitio esse venturum. Alexander iis qui literas attulerant respondit, Darium sibi aliena promittere; quod totum amiserit, velle partiri: Doti sibi dari Lydiam, Ioniam, Aeolidem, Hellesponti oram, victoriae suae praemia: leges autem a victoribus dici, accipi a victis: In utro statu ambo essent, si solus ignoraret, quam primum Marte decerneret: Se quoque quum transisset mare, non Ciliciam aut Lydiam (quippe tanti belli exiguam hanc esse mercedem), sed Persepolim caput regni ejus, Bactra deinde, et Ecbatana, ultimique Orientis oram imperio suo destinasse: Quocunque ille fugere potuisset, ipsum sequi posse: desineret terrere fluminibus, quem sciret maria transisse.

XXI. Reges quidem invicem haec scripserant. Sed Rhodii urbem suam portusque dedebant Alexandro. Ille Ciliciam Socrati tradiderat, Philota regioni circa Tyrum jusso praesidere. Syriam quae Coele appellatur, Andromacho Parmenio tradiderat, bello quod supererat interfuturus. Rex, Hephaestione Phoenices oram classe praetervehi jusso, ad urbem Gazan cum omnibus copiis venit. Iisdem fere diebus solenne erat ludicrum Isthmiorum, quod conventu totius Graeciae celebratur. In eo consilio, ut sunt Graecorum temporaria ingenia, decernunt, 'ut quindecim legarentur ad regem, qui, ob res pro salute Graeciae ac libertate gestas, coronam auream donum victoriae ferrent.' Iidem paulo ante incertae famae captaverant auram, ut, quocumque pendentes animos tulisset fortuna, sequerentur. Ceterum, non ipse modo rex obibat urbes, imperii jugum adhuc recusantes, sed praetores quoque ipsius, egregii duces, pleraque invaserant. Calas Paphlagoniam, Antigonus Lycaoniam: Balacrus, Idarne praetore Darii superato, Miletum cepit: Amphoterus et Hegelochus centum sexaginta navium classe insulas inter Achaiam atque Asiam in ditionem Alexandri redegerunt. Tenedo quoque recepta, Chium, incolis ultro vocantibus, statuerant occupare; sed Pharnabazus Darii praetor, comprehensis qui res ad

Macedonas trahebant, rursus Apollonidi et Athanagorae, suarum partium viris, urbem cum modico praesidio militum tradit. Praefecti Alexandri in obsidione urbis perseverabant: non tam suis viribus, quam ipsorum qui obsidebantur voluntate. Nec fefellit opinio; namque inter Apollonidem et duces militum orta seditio, irrumpendi in urbem occasionem dedit. Quumque porta effracta cohors Macedonum intrasset, oppidani, olim consilio proditionis agitato, aggregant se Amphotero et Hegelocho; Persarumque praesidio caeso, Pharnabazus cum Apollonide et Athanagora vincti traduntur; duodecim triremes cum suo milite ac remige, praeter eas triginta inanes et piratici lembi, Graecorumque tria millia a Persis mercede conducta. His in supplementum copiarum suarum distributis, piratisque supplicio affectis, captivos remiges adjecere classi suae.

XXII. Forte Aristonicus Methymnaeorum tyrannus, cum piraticis navibus, ignarus omnium quae ad Chium acta erant, prima vigilia ad portus claustra successit: interrogatusque a custodibus, quis esset, Aristonicum ad Pharnabazum venire respondit. Illi Pharnabazum quidem jam quiescere et non posse tum adiri, ceterum patere socio atque hospiti portum, et postero die Pharnabazi copiam fore affirmant. Nec dubitavit Aristonicus primus intrare; secuti sunt ducem piratici lembi; ac, dum applicant navigia crepidini portus, objicitur a vigilibus claustrum: et qui proximi excubabant, ab iisdem excitantur; nulloque ex his auso repugnare, omnibus catenae injectae sunt: Amphotero deinde Hegelochoque traduntur. Hinc Macedones transiere Mitylenen, quam Chares Atheniensis nuper occupatam, duorum millium Persarum praesidio tenebat; sed quum obsidionem tolerare non posset, urbe tradita, pactus ut incolumi abire liceret, Imbrum petit. Deditis Macedones pepercerunt.

XXIII. 6. Darius, desperata pace quam per literas legatosque impetrari posse crediderat, ad reparandas vires bellumque impigre renovandum intendit animum. Duces ergo copiarum Babyloniam convenire; Bessum quoque Bactrianorum ducem, quam maximo posset exercitu coacto, descendere ad se jubet. Sunt autem Bac-

triani inter illas gentes promptissimi, horridis ingeniis, multumque a Persarum luxu abhorrentibus, siti haud procul Scytharum bellicosissima gente, et rapto vivere assueti; semperque in armis errant. Sed Bessus, suspecta perfidia, haud sane aequo animo in secundo se continens gradu, regem terrebat: nam quum regnum affectaret, proditio, qua sola id assequi poterat, timebatur. Ceterum Alexander, quam regionem Darius petisset omni cura vestigans, tamen explorare non poterat; more quodam Persarum, arcana regum mira celantium fide: non metus, non spes elicit vocem qua prodantur occulta; vetus disciplina regum silentium vitae periculo sanxerat. Lingua gravius castigatur quam ullum probrum: nec magnam rem sustineri posse credunt ab eo cui tacere grave sit; quod homini facillimum voluerit esse natura. Ob hanc causam Alexander, omnium quae apud hostem gererentur ignarus, urbem Gazan obsidebat. Praeerat ei Betis, eximiae in regem suum fidei modicoque praesidio muros ingentis operis tuebatur.

XXIV. Alexander aestimato locorum situ, agi cuniculos jussit, facili ac levi humo acceptante occultum opus: quippe multam arenam vicinum mare evomit; nec saxa cotesque, quae interpellent specus, obstabant. Igitur ab ea parte, quam oppidani conspicere non possent, opus orsus, ut a sensu ejus averteret, turres muris admoveri jubet. Sed eadem humus admovendis inutilis turribus, desidente sabulo, agilitatem rotarum morabatur, et tabulata turrium perfringebat: multique vulnerabantur impune, quum idem recipiendis qui admovendis turribus labor eos fatigaret. Ergo receptui signo dato, postero die muros corona circumdari jussit. Ortoque sole, priusquam admoveret exercitum, opem deûm exposcens, sacrum patrio more faciebat. Forte praetervolans corvus, glebam quam unguibus ferebat subito omisit, quae quum regis capiti incidisset, resoluta defluxit; ipsa autem avis in proxima turre consedit. Illita erat turris bitumine ac sulphure, in qua alis haerentibus, frustra se allevare conatus, a circumstantibus capitur. Digna res visa, de qua vates consulerentur; et erat non intactus ea superstitione mentis. Ergo Aristander, cui maxima fides habebatur, urbis qui-

dem excidium augurio illo portendi; ceterum, periculum esse, ne rex vulnus acciperet: itaque monuit, ne quid eo die inciperet. Ille quamquam unam urbem sibi, quo minus securus Aegyptum intraret, obstare aegre ferebat, tamen paruit vati, signumque receptui dedit.

XXV. Hinc animus crevit obsessis, egressique porta recedentibus inferunt signa; cunctationem hostium fore suam occasionem rati. Sed acrius quam constantius praelium inierunt: quippe, ut Macedonum signa circumagi videre, repente sistunt gradum. Jamque ad regem praeliantium clamor pervenerat, quum denunciati periculi haud sane memor, loricam tamen, quam raro induebat, amicis orantibus sumpsit, et ad prima signa pervenit. Quo conspecto Arabs quidam Darii miles majus fortuna sua facinus ausus, clypeo gladium tegens, quasi transfuga genibus regis advolvitur: ille assurgere supplicem, recipique inter suos jussit. At gladio barbarus strenue in dextram translato, cervicem appetit regis: qui, exigua corporis declinatione evitato ictu, in vanum manum barbari lapsam amputat gladio, denunciato in illum diem periculo, ut arbitrabatur ipse, defunctus. Sed, ut opinor, inevitabile est fatum; quippe, dum inter primores promptius dimicat, sagitta ictus est: quam per loricam adactam, stantem in humero medicus ejus Philippus evellit. Plurimus deinde sanguis manare coepit; omnibus territis, quia nunquam tam alte penetrasse telum, lorica obstante, cognoverant. Ipse, ne oris quidem colore mutato, supprimi sanguinem et vulnus obligari jussit. Diu ante ipsa signa, vel dissimulato vel victo dolore, perstiterat; quum suppressus paulo ante sanguis medicamento manare latius coepit: et vulnus quod recens adhuc dolorem non moverat, frigente sanguine, intumuit. Linqui deinde animo et submitti genu coepit; quem proximi exceptum in castra receperunt: et Betis, interfectum ratus, urbem ovans victoria repetit.

XXVI. At Alexander, nondum percurato vulnere, aggerem, quo moenium altitudinem aequaret, exstruxit; et pluribus cuniculis muros subrui jussit. Oppidani ad pristinum fastigium moenium novum exstruxere munimentum; sed ne id quidem turres aggeri impositas

aequare poterat; itaque interiora quoque urbis infesta telis erant. Ultima pestis urbis fuit cuniculo subrutus murus, per cujus ruinas hostis intravit. Ducebat ipse rex antesignanos, et, dum incautius subit, saxo crus ejus affligitur: innixus tamen telo, nondum prioris vulneris obducta cicatrice, inter primores dimicat: ira quoque accensus, quod duo in obsidione urbis ejus acceperat vulnera. Betim, egrégia edita pugna, multisque vulneribus confectum deseruerant sui: nec tamen segnius praelium capessebat, lubricis armis suo pariter atque hostium sanguine. Sed quum undique (*unus omnium telis peteretur, ad postremum vivus in potestatem hostium pervenit: quo ad regem*) adducto, insolenti gaudio juvenis elatus, alias virtutis etiam in hoste mirator, 'Non ut voluisti,' inquit, 'morieris, Beti: sed quidquid tormentorum in captivum inveniri potest, passurum esse te cogita.' Ille, non interrito modo, sed contumaci quoque vultu, intuens regem, nullam ad minas ejus reddit vocem. Tum Alexander, 'Videtisne obstinatum ad tacendum?' inquit: 'num genu posuit? num supplicem vocem misit; Vincam tamen silentium, et, si nihil aliud, certe gemitu interpellabo.' Iram deinde vertit in rabiem, jam tum peregrinos ritus nova subeunte fortuna. Per talos enim spirantis lora trajecta sunt, religatumque ad currum traxere circa urbem equi; gloriante rege, Achillem, a quo genus ipse deduceret, imitatum se esse poena in hostem capienda. Cecidere Persarum Arabumque circa decem millia: nec Macedonibus incruenta victoria fuit. Obsidio certe non tam claritate urbis nobilitata est, quam geminato periculo regis; qui Aegyptum adire festinans, Amyntam cum decem triremibus in Macedoniam ad inquisitionem novorum militum misit. Namque praeliis etiam secundis atterebantur copiae, devictarumque gentium militi minor quam domestico fides habebatur.

XXVII. 7. Aegyptii olim Persarum opibus infensi, quippe avare et superbe imperitatum sibi esse credebant, ad spem adventus ejus erexerant animos: utpote qui Amyntam quoque transfugam, et cum precario imperio venientem, laeti recepissent. Igitur ingens multitudo

* Lacuna sic a Freinshemio suppleta.

Pelusium, qua intraturus [rex] videbatur, convenerat. Atque ille septimo die, posteaquum a Gaza copias moverat, in regionem Aegypti, quam nunc *Castra Alexandri* vocant, pervenit. Deinde, pedestribus copiis Pelusium petere jussis, ipse cum expedita delectorum manu Nilo amne vectus est: nec sustinuere adventum ejus Persae, defectione quoque perterriti. Jamque haud procul Memphi erat; in cujus praesidio Mazaces praetor Darii relictus, ocius amne superato, octingenta talenta Alexandro omnemque regiam supellectilem tradidit. A Memphi eodem flumine vectus, ad interiora Aegypti penetrat; compositisque rebus, ita ut nihil ex patrio Aegyptiorum more mutaret, adire Jovis Hammonis oraculum statuit.

XXVIII. Iter expeditis quoque et paucis vix tolerabile ingrediendum erat. Terra coeloque aquarum penuria est: steriles arenae jacent: quas ubi vapor solis accendit, fervido solo exurente vestigia, intolerabilis aestus existit, luctandumque est, non tantum cum ardore et siccitate regionis, sed etiam cum tenacissimo sabulo, quod praealtum, et vestigio cedens, aegre moliuntur pedes. Haec Aegyptii vero majora jactabant. Sed ingens cupido animum stimulabat adeundi Jovem, quem generis sui auctorem, haud contentus mortali fastigio, aut credebat esse, aut credi volebat. Ergo cum iis quos ducere secum statuerat, secundo amne descendit ad Mareotim paludem. Eo legati Cyrenensium dona attulere, pacem, et ut adiret urbes suas, petentes. Ille, donis acceptis, amicitiaque conjuncta, destinata exsequi pergit. Ac primo quidem et sequenti die tolerabilis labor visus, nondum tam vastis nudisque solitudinibus aditis, jam tamen sterili et emoriente terra. Sed ut aperuere se campi alto obruti sabulo, haud secus quam profundum aequor ingressi, terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli occurrebat vestigium; aqua etiam defecerat quam utribus cameli vexerant, et in arido solo ac fervido sabulo nulla erat. Ad haec sol omnia incenderat, siccaque et adusta erat ora; quum repente, sive illud deorum munus, sive casus fuit, obductae coelo nubes condidere solem; ingens aestu fatigatis, etiamsi aqua deficeret, auxilium. Enimvero, ut largum quoque im-

brem excusserunt procellae, pro se quisque excipere eum, quidam ob sitim impotentes sui, ore quoque hianti captare coeperunt. Quatriduum per vastas solitudines absumptum est.

XXIX. Jamque haud procul oraculi sede aberant; quum complures corvi agmini occurrunt, modico volatu prima signa antecedentes; et modo humi residebant, quum lentius agmen incederet, modo se pennis levabant, antecedentium iterque monstrantium ritu. Tandem ad sedem consecratam deo ventum est. Incredibile dictu, inter vastas solitudines sita, undique ambientibus ramis, vix in densam umbram cadente sole, contecta est; multique fontes dulcibus aquis passim manantibus alunt sylvas. Coeli quoque mira temperies, verno tepori maxime similis, omnes anni partes pari salubritate percurrit. Accolae sedis sunt ab oriente proximi Aethiopum: in meridiem versus Arabes spectant, (*Troglodytis* cognomen est,) quorum regio usque ad Rubrum Mare excurrit: at, qua vergit ad occidentem, alii Aethiopes colunt quos *Scenitas* vocant: a septentrione Nasamones sunt, gens Syrtica navigiorum spoliis quaestuosa, quippe obsident litora, et aestu destituta navigia notis sibi vadis occupant. Incolae nemoris, quos *Hammonios* vocant, dispersis tuguriis habitant: medium nemus pro arce habent, triplici muro circumdatum.

XXX. Prima munitio tyrannorum veterum regiam clausit: in proxima conjuges eorum cum liberis et pellicibus habitant; hic quoque dei oraculum est: ultima munimenta satellitum armigerorumque sedes erant. Est etiam aliud Hammonis nemus: in medio habet fontem, *aquam solis* vocant: sub lucis ortum tepida manat; medio die, quum vehementissimus est calor, frigida eadem fluit; inclinato in vesperam, calescit: media nocte, fervida exaestuat; quoque propius nox vergit ad lucem, multum ex nocturno calore decrescit; donec sub ipsum diei ortum assueto tepore languescat. Id quod pro deo colitur, non eamdem effigiem habet, quam vulgo diis artifices accomodaverunt: umbilico maxime similis est habitus, smaragdo et gemmis coagmentatus. Hunc, quum responsum petitur, navigio aurato gestant sacerdotes, multis argenteis pateris ab utroque navigii latere

pendentibus; sequuntur matronae virginesque patrio more inconditum quoddam carmen canentes, quo propitiari Jovem credunt, ut certum edat oraculum.

XXXI. At tum quidem regem propius adeuntem maximus natu e sacerdotibus *filium* appellat; hoc nomen illi parentem Jovem reddere, affirmans. Ille, se vero, ait, et accipere et agnoscere, humanae sortis oblitus. Consuluit deinde, an totius orbis imperium fatis sibi destinaret pater. Vates, aeque in adulationem compositus, terrarum omnium rectorem fore ostendit. Post haec instititit quaerere, an omnes parentis sui interfectores poenas dedissent. Sacerdos parentem ejus negat ullius scelere posse violari; Philippi autem omnes interfectores luisse supplicia. Adjecit, invictum fore, donec excederet ad deos. Sacrificio deinde facto, dona et sacerdotibus et deo data sunt, permissumque amicis, ut ipsi quoque consulerent Jovem. Nihil amplius quaesierunt, quam, an auctor esset sibi divinis honoribus colendi suum regem. Hoc quoque acceptum fore Jovi, vates respondit. Vere et salubriter aestimanti fidem oraculi vana profecto responsa videri potuissent; sed fortuna, quos uni sibi credere coegit, magna ex parte avidos gloriae magis quam capaces facit. Jovis igitur filium se non solum appellari passus est, sed etiam jussit; rerumque gestarum famam, dum augere vult, tali appellatione corrumpit. Et Macedones, assueti quidem regio imperio, sed majore libertatis umbra quam ceterae gentes, immortalitatem affectantem contumacius quam aut ipsis expediebat aut regi, aversati sunt. Sed haec suo quaeque tempori reserventur; nunc cetera exsequi pergam.

XXXII. 8. Alexander ab Hammone rediens, ut [a mari] ad Mareotim paludem, haud procul insula Pharo sitam, venit; contemplatus loci naturam, primum in ipsa insula statuerat urbem novam condere. Inde, ut apparuit magnae sedis insulam haud capacem, elegit urbi locum ubi nunc est Alexandria, appellationem trahens ex nomine auctoris. Complexus quidquid loci est inter paludem et mare, octoginta stadiorum muris ambitum destinat; et qui exaedificandae urbi praeessent relictis, Memphim petit. Cupido, haud injusta quidem, ceterum

intempestiva incesserat, non interiora modo Aegypti, sed etiam Aethiopiam invisere. Memnonis Tithonique celebrata regia cognoscendae vetustatis avidum trahebat paene extra terminos solis. Sed imminens bellum, cujus multo major supererat moles, otiosae peregrinationi tempora exemerat. Itaque Aegypto praefecit Aeschylum Rhodium, et Peucesten Macedonem, quatuor millibus militum in praesidium regionis ejus datis: claustra Nili fluminis Polemonem tueri jubet; triginta ad hoc triremes datae. Africae deinde, quae Aegypto juncta est, praepositus Apollonius: vectigalibus ejusdem [Africae] Aegyptique, Cleomenes. Ex finitimis urbibus commigrare Alexandriam jussis, novam urbem magna multitudine implevit. Fama est, quum rex urbis futurae muris polentam, ut Macedonum mos est, destinasset, avium greges advolasse, et polenta esse pastas; quumque id omen pro tristi a plerisque esset acceptum, respondisse vates, magnam illam urbem advenarum frequentiam culturam, multisque eam terris alimenta praebituram.

XXXIII. Regem, quum secundo amne deflueret, assequi cupiens Hector, Parmenionis filius, eximio aetatis flore, in paucis Alexandro carus, parvum navigium conscendit, pluribus quam capere posset impositis: itaque mersa navis omnes destituit. Hector diu flumini obluctatus, quum madens vestis et adstricti crepidis pedes natare prohiberent, in ripam tamen semianimis evasit; et ut primum fatigatus spiritum laxavit, quem metus et periculum intenderant, nullo adjuvante, (quippe in diversum evaserant alii,) exanimatus est. Rex amissi ejus desiderio vehementer afflictus est, repertumque corpus magnifico extulit funere. Oneravit hunc dolorem nuncius mortis Andromachi, quem praefecerat Syriae; vivum Samaritae cremaverant. Ad cujus interitum vindicandum, quanta maxima celeritate potuit, contendit, advenientique sunt traditi tanti sceleris auctores. Andromacho deinde Memnona substituit; affectis supplicio, qui praetorem interemerant. Tyrannos, inter eos Methymnaeorum Aristonicum et Chrysolaum, popularibus suis tradidit; quos illi ob injurias tortos necaverunt. Atheniensium deinde, Rhodiorum et Chiorum legatos audit. Athenienses victoriam gratulabantur, et ut

captivi Graecorum suis restituerentur orabant; Rhodii et Chii de praesidio querebantur; omnes aequa desiderare visi impetraverunt. Mitylenaeis quoque ob egregiam in partes suas fidem, et pecuniam, quam in bellum impenderant, [obsides] reddidit, et magnam regionem finibus eorum adjecit. Cypriorum quoque regibus, qui a Dario defecerant ad ipsum, et oppugnanti Tyrum miserant classem, pro merito honos habitus est. Amphoterus deinde, classis praefectus, ad liberandam Cretam missus (namque et Persarum et Spartanorum armis pleraque ejus insulae obsidebantur,) ante omnia mare a piraticis classibus vindicare jussus; quippe obnoxium praedonibus erat, in bellum utroque rege converso. His compositis, Herculi Tyrio ex auro crateram cum triginta pateris dicavit; imminensque Dario, iter ad Euphraten pronunciari jussit.

XXXIV. 9. At Darius, quum ab Aegypto divertisse in Africam hostem comperisset, dubitaverat, utrumne circa Mesopotamiam subsisteret, an interiora regni sui peteret: haud dubie potentior auctor praesens futurus ultimis gentibus impigre bellum capessendi, quas aegre per praefectos suos moliebatur. Sed ut idoneis auctoribus fama vulgavit, Alexandrum cum omnibus copiis, quamcumque ipse adiisset regionem, petiturum: haud ignarus quam cum strenuo res esset, omnia longinquarum gentium auxilia Babyloniam contrahi jussit. Bactriani Scythaeque et Indi convenerant: nam et ceterarum gentium copiae partibus simul adfuerunt. Ceterum quum dimidio ferme major esset exercitus quam in Cilicia fuerat, multis arma deerant, quae summa cura comparabantur. Equitibus equisque tegumenta erant ex ferreis laminis serie inter se connexis: queis antea praeter jacula nihil dederat, scuta gladiique adjiciebantur: equorumque domandi greges peditibus distributi sunt, ut major pristino esset equitatus: ingensque, ut crediderat, terror hostium, ducentae falcatae quadrigae, unicum illarum gentium auxilium, secutae sunt. Ex summo temone hastae praefixae ferro eminebant; utrimque a jugo ternos direxerant gladios: et inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum: aliae deinde falces summis rotarum orbibus haerebant; et

aliae in terram demissae, quidquid obvium concitatis equis fuisset, amputaturae.

XXXV. Hoc modo instructo exercitu ac perarmato, Babylone copias movit. A parte dextra erat Tigris, nobilis fluvius; laevam tegebat Euphrates: agmen Mesopotamiae campos impleverat. Tigri deinde superato, quum audisset, haud procul abesse hostem, Satropatem equitum praefectum cum mille delectis praemisit. Mazaeo praetori sex millia data, quibus hostem transitu amnis arceret: eidem mandatum, ut regionem, quam Alexander esset aditurus, popularetur atque ureret; quippe credebat inopia debellari posse nihil habentem, nisi quod rapiendo occupasset: ipsi autem commeatus alii terra, alii Tigri amne subvehebantur. Jam pervenerat ad Arbela vicum, nobilem sua clade facturus: hic commeatuum sarcinarumque majore parte deposita, Lycum amnem ponte junxit, et per dies quinque, sicut ante Euphraten, trajecit exercitum. Inde octoginta fere stadia progressus, ad alterum amnem, Bumado nomen est, castra posuit. Opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis et vasta planities: ne stirpes quidem et brevia virgulta operiunt solum: liberque prospectus oculorum et ad ea quae procul recessere permittitur: itaque si qua campi eminebant, jussit aequari, totumque fastigium extendi.

XXXVI. Alexandro, qui numerum copiarum ejus, quantum [procul] conjectari poterant, aestimabant, vix fecerunt fidem, tot millibus caesis, majores copias esse reparatas. Ceterum omnis periculi, et maxime multitudinis contemptor, undecimis castris pervenit ad Euphraten: quo pontibus juncto, equites primos ire, phalangem sequi jubet; Mazaeo, qui ad inhibendum transitum ejus, cum sex millibus equitum occurrerat, non auso periculum sui facere. Paucis deinde, non ad quietem, sed ad reparandos animos, diebus datis militi, strenue hostem insequi coepit; metuens ne interiora regni sui peteret, sequendusque esset per loca omni solitudine atque inopia vasta. Igitur quarto die praeter Arbela penetrat ad Tigrim. Tota regio ultra amnem recenti fumabat incendio: quippe Mazaeus, quaecumque adierat, haud secus quam hostis urebat. Ac primo,

caligine quam fumus effuderat obscurante lucem, insidiarum metu substitit; deinde, ut speculatores praemissi tuta omnia nunciaverunt, paucos equitum ad tentandum vadum fluminis praemisit, cujus altitudo primo summa equorum pectora, mox, ut in medium alveum ventum est, cervices quoque aequabat. Nec sane alius ad Orientis plagam tam violentus invehitur, multorum torrentium non aquas solum, sed etiam saxa secum trahens: itaque a celeritate qua defluit Tigri nomen est inditum, quia Persica lingua *Tigrim* sagittam appellant.

XXXVII. Igitur pedes, velut divisus in cornua, circumdato equitatu, levatis super capita armis, haud aegre ad ipsum alveum penetrat. Primus inter pedites rex egressus in ripam, vadum militibus manu, quando vox exaudiri non poterat, ostendit: sed gradum firmare vix poterant, quum modo saxa lubrica vestigium fallerent, modo rapidior unda subduceret. Praecipuus erat labor eorum qui humeris onera portabant: quippe quum semetipsos regere non possent, in rapidos gurgites incommodo onere auferebantur; et, dum sua quisque spolia consequi studet, major inter ipsos quam cum amne orta luctatio est; cumulique sarcinarum passim fluitantes plerosque perculerant. Rex monere, ut satis haberent arma retinere; cetera se redditurum. Sed neque consilium neque imperium accipi poterat: obstrepebat hinc metus, hinc invicem vocantium mutuus clamor. Tandem, qua leniore tractu amnis aperit vadum, emersere, nec quidquam praeter paucas sarcinas desideratum est.

XXXVIII. Deleri potuit exercitus, si quis ausus esset vincere: sed perpetua fortuna regis avertit inde hostem. Sic Granicum tot mililbus equitum peditumque in ulteriore stantibus ripa superavit: sic angustis in Ciliciae callibus tantam multitudinem hostium. Audaciae quoque, qua maxime viguit, ratio minui potest, quia nunquam in discrimen venit, an temere fecisset. Mazaeus, qui, si transeuntibus flumen supervenisset, haud dubie oppressurus fuit incompositos, in ripa demum, et jam perarmatos, adequitare coepit. Mille admodum equites praemiserat, quorum paucitate Alex-

ander explorata, deinde contempta, praefectum Paeonum equitum Aristona laxatis habenis invehi jussit. Insignis eo die pugna equitum, et praecipue Aristonis fuit: praefectum equitatus Persarum Satropatem, directa in gutture hasta, transfixit, fugientemque per medios hostes consequutus, ex equo praecipitavit, et obluctanti caput gladio dempsit: quod relatum magna cum laude ante regis pedes posuit.

XXXIX. 10. Biduo ibi rex stativa habuit, in proximum deinde iter pronunciari jussit. Sed prima fere vigilia luna deficiens, primum nitorem sideris sui condidit; deinde sanguinis colore suffuso lumen omne foedavit, solicitisque sub ipsum tanti discriminis casum ingens religio, et ex ea formido quaedam, incussa est. Diis invitis in ultimas terras trahi se querebantur: jam nec flumina posse adiri, nec sidera pristinum praestare fulgorem: vastas terras, deserta omnia occurrere: in unius hominis jactationem tot millium sanguinem impendi: fastidio esse patriam: abdicari Philippum patrem, coelum vanis cogitationibus peti. Jam pro seditione res erat, quum ad omnia interritus, duces principesque militum frequentes adesse praetorio, Aegyptiosque vates, quos coeli ac siderum peritissimos esse credebat, quid sentirent expromere jubet. At illi, qui satis scirent, temporum orbes implere destinatas vices, lunamque deficere, quum aut terram subiret, aut sole premeretur, rationem quidem ipsis perceptam non edocent vulgus, ceterum affirmant, solem Graecorum lunam esse Persarum: quoties illa deficiat, ruinam stragemque illis gentibus portendi: veteraque exempla percensent Persidis regum, quos adversis diis pugnasse lunae ostendisset defectio. Nulla res efficacius multitudinem regit, quam superstitio; alioquin impotens, saeva, mutabilis, ubi vana religione capta est, melius vatibus quam ducibus suis paret. Igitur edita in vulgus Aegyptiorum responsa rursus ad spem et fiduciam erexere torpentes.

XL. Rex impetu animorum utendum ratus, secunda vigilia castra movit: dextra Tigrim habebat, a laeva montes, quos Gordaeos vocant. Hoc ingresso iter speculatores, qui praemissi erant, sub lucis ortum, Darium adventare nunciaverunt. Instructo igitur milite, et

composito agmine, anteoedebat. Sed Persarum exploratores erant mille ferme, qui speciem agminis magni fecerant: quippe ubi explorari vera non possunt, falsa per metum augurantur. His cognitis, rex cum paucis suorum assequutus agmen refugientium ad suos, alios cecidit, alios cepit: equitesque praemisit simul speculatum, simul ut ignem, quo Barbari cremaverant vicos, extinguerent: quippe fugientes raptim tectis acervisque frumenti injecerant flammas, quae quum in summo haesissent, ad inferiora nondum penetraverant. Extincto igitur igne, plurimum frumenti repertum est: copia aliarum quoque rerum abundare coeperunt. Ea res ipsa militi ad persequendum hostem animum incendit; quippe, urente et populante eo terram, festinandum erat, ne incendio cuncta praeriperet. In rationem ergo necessitas versa; quippe Mazaeus, qui antea per otium vicos incenderat, jam fugere contentus, pleraque inviolata hosti reliquit. Alexander haud longius centum quinquaginta stadiis Darium abesse compererat; itaque ad satietatem quoque copia commeatuum instructus, quatriduo in eodem loco substitit.

XLI. Interceptae deinde Darii literae sunt, quibus Graeci milites solicitabantur, ut regem aut interficerent, aut proderent: dubitavitque, an eas pro concione recitaret, satis confisus Graecorum quoque erga se benevolentiae ac fidei. Sed Parmenio deterruit; non esse talibus promissis imbuendas aures militum: patere vel unius insidiis regem: nihil nefas esse avaritiae. Sequutus consilii auctorem, castra movit. Iter facienti spado, unus ex captivis qui Darii uxorem comitabantur, deficere eam nunciat, et vix spiritum ducere. Itineris continui labore animique aegritudine fatigata, inter [illegible]crus et virginum filiarum manus collapsa erat, deinde [illegible] extincta: id ipsum nuncians alius supervenit. Et rex, haud secus quam si parentis suae mors nunciata esset, crebros edidit gemitus: lacrimisque obortis quales Darius profudisset, in tabernaculum, in quo mater erat Darii, defuncto assidens corpori, venit. Hic vero renovatus est moeror, ut prostratam humi vidit: recenti malo priorum quoque admonita, receperat in gremium adultas virgines, magna quidem mutui doloris solatia,

sed quibus ipsa deberet esse solatio. In conspectu erat nepos parvulus, ob id ipsum miserabilis, quod nondum sentiebat calamitatem, maxima ex parte ad ipsum redundantem. Crederes Alexandrum inter suas necessitudines flere, et solatia non adhibere, sed quaerere: cibo certe abstinuit, omnemque honorem funeri, patrio Persarum more, servavit: dignus, hercule, qui nunc quoque tantae mansuetudinis et continentiae ferat fructum. Semel omnino eam viderat, quo die capta est; nec ut ipsam, sed ut Darii matrem videret: eximiamque pulchritudinem formae ejus non libidinis habuerat incitamentum, sed gloriae.

XLII. E spadonibus, qui circa reginam erant, Tyriotes, inter trepidationem lugentium elapsus per eam portam, quae, quia ab hoste aversa erat, levius custodiebatur, ad Darii castra pervenit: exceptusque a vigilibus, in tabernaculum regis perducitur, gemens et veste lacerata. Quem ut conspexit Darius, multiplici expectatione commotus, et quid potissimum timeret, incertus, 'Vultus tuus,' inquit, 'nescio quod ingens malum praefert: sed cave miseri hominis auribus parcas: didici enim esse infelix; et saepe calamitatis solatium est, nosse sortem suam. Num, quod maxime suspicor et loqui timeo, ludibria meorum nunciaturus es; mihi, et, ut credo, ipsis quoque, omni graviora supplicio?' Ad haec Tyriotes, 'Istud quidem procul abest,' inquit; 'quantuscumque enim reginis honor ab iis qui parent haberi potest, tuis a victore servatus est: sed uxor tua paulo ante excessit e vita.' Tum vero non gemitus modo, sed etiam ejulatus, totis castris exaudiebantur: nec dubitavit Darius, quin interfecta esset, quia nequisset contumeliam pati; exclamatque amens dolore, 'Quod ego tantum nefas commisi, Alexander? quem tuorum propinquorum necavi, ut hanc vicem saevitiae meae reddas? Odisti me, non quidem provocatus: sed finge, justum intulisse te bellum; cum feminis ergo agere debueras?' Tyriotes affirmare per deos patrios, nihil in eam gravius esse consultum: ingemuisse etiam Alexandrum morti, et non parcius flevisse quam ipse lacrimaretur. Ob haec ipsa amantis animus in solicitudinem suspicionemque revolutus est, desiderium cap-

tivae profecto a consuetudine stupri ortum esse conjectans. Submotis igitur arbitris, uno duntaxat Tyriote retento, jam non flens, sed suspirans : 'Videsne in te, Tyriote, locum mendacio non esse ? tormenta jam hic erunt : sed ne exspectaveris per deos, si quid tui tibi regis reverentiae est : num, quod et scire expeto, et quaerere pudet, ausus est et dominus et juvenis ?' Ille quaestioni corpus offerre, deos testes invocare, caste sancteque habitam esse reginam. Tandem ut fides facta est vera esse quae affirmaret spado, capite velato, diu flevit ; manantibusque adhuc lacrimis, veste ab ore rejecta, ad coelum manus tendens : 'Dii patrii,' inquit, 'primum mihi stabilite regnum ; deinde, si de me jam transactum est, precor, ne quis Asiae rex sit, quam iste tam justus hostis, tam misericors victor.'

XLIII. 11. Itaque quamquam, pace frustra bis petita, omnia in bellum consilia converterat, victus tamen continentia hostis, ad novas pacis conditiones ferendas decem legatos cognatorum principes misit : quos Alexander, concilio advocato, introduci jussit. E quibus maximus natu, 'Darium,' inquit, 'ut pacem a te jam hoc tertio peteret, nulla vis subegit : sed justitia et continentia tua expressit. Matrem, conjugem, liberosque ejus, nisi quod sine illo sunt, captos esse non sensit : pudicitiae earum quae supersunt curam haud secus quam parens agens, reginas appellas : speciem pristinae fortunae retinere pateris. Vultum tuum video, qualis Darii fuit, quum dimitteremur ab eo ; et ille tamen uxorem, tu hostem luges. Jam in acie stares, nisi cura te sepulturae ejus moraretur. Et quid mirum est, si tam ab amico animo pacem petit ? quid opus est armis inter quos odia sublata sunt ? Antea imperio tuo destinabat Halyn amnem, qui Lydiam terminat. Nunc, quidquid inter Hellespontum et Euphraten est, in dotem filiae offert, quam tibi tradit : Ochum filium, quem habes, pacis et fidei obsidem retine : matrem et duas virgines filias redde : pro tribus corporibus triginta millia talenta auri precatur accipias. Nisi moderationem animi tui notam haberem, non dicerem hoc esse tempus, quo pacem non dare solum, sed etiam occupare deberes. Respice, quantum post te reliqueris : intuere, quantum

potas ! periculosum est praegrande imperium : difficile est continere, quod capere non possis. Videsne, ut navigia, quae modum excedunt, regi nequeant ? Nescio, an Darius ideo tam multa amiserit, quia nimiae opes magnae jacturae locum faciunt. Facilius est quaedam vincere, quam tueri : quam hercule expeditius manus nostrae rapiunt, quam continent ! Ipsa mors uxoris Darii te admonere potest, minus jam misericordiae tuae licere, quam licuit.'

XLIV. Alexander, legatis excedere tabernaculo jussis, quid placeret ad concilium refert. Diu nemo quid sentiret ausus est dicere, incerta regis voluntate ; tandem Parmenio, ante suasisse, ait, ut captivos apud Damascum redimentibus redderet ; ingentem pecuniam potuisse redigi ex iis, qui multi vincti virorum fortium occuparent manus : Et nunc magnopere censere, ut unam anum, et duas puellas, itinerum agminumque impedimenta, triginta millibus talentis auri permutet : Opimum regnum occupari posse conditione, non bello : nec quemquam alium inter Istrum et Euphraten possedisse terras ingenti spatio intervalloque discretas : Macedoniam quoque respiceret potius, quam Bactra et Indos intueretur. Ingrata oratio regi fuit. Itaque ut finem dicendi fecit : 'Et ego,' inquit, 'pecuniam quam gloriam mallem, si Parmenio essem. [Nunc Alexander de paupertate securus sum : et me non mercatorem memini esse, red regem.] Nihil quidem habeo venale : sed fortunam meam utique non vendo. Captivos si placet reddi, honestius dono dabimus, quam pretio remittemus.'

XLV. Introductis deinde legatis ad hunc modum respondit : Nunciate Dario, me, quae fecerim clementer et liberaliter, non amicitiae ejus tribuisse, sed naturae meae : Bellum cum captivis et feminis gerere non soleo : armatus sit oportet, quem oderim. Quod si saltem pacem bona fide peteret, deliberarem forsitan an darem : verum enimvero, quum modo milites meos literis ad proditionem, modo amicos ad perniciem meam pecunia solicitet, ad internecionem mihi persequendus est, non ut justus hostis, sed ut percussor et veneficus. Conditiones vero pacis, quas fertis,

si accepero, victorem eum faciunt. Quae post Euphraten sunt, liberaliter donat: ubi igitur me affamini? nempe ultra Euphraten sum. Summum ergo dotis quam promittit terminum castra mea transeunt. Hinc me depellite, ut sciam vestrum esse, quod ceditis. Eadem liberalitate dat mihi filiam suam; nempe quam scio alicui servorum suorum nupturam: multum vero mihi praestat, si me Mazaeo generum praeponit? Ite, nunciate regi vestro, et quae amisit, et quae adhuc habet, praemia esse belli: hoc regente utriusque terminos regni, id quemque habiturum quod proximae lucis assignatura fortuna est. [Et me in Asiam non venisse, ut ab aliis acciperem, sed ut aliis darem. Si secundus, si non par mihi vellet haberi, facerem forsitan quae petit, ceterum nec mundus duobus solibus potest regi, nec duo summa regna salvo statu terrarum potest habere. Proinde aut deditionem hodie, aut in crastinum bellum paret: nec aliam sibi, quam expertus est, polliceatur fortunam.'] Legati respondent; quum bellum in animo sit, facere eum simpliciter, quod spe pacis non frustraretur: ipsos petere, quamprimum dimittantur ad regem: eum quoque bellum parare debere. Dimissi nunciant adesse certamen.

XLVI. 12. Ille quidem confestim Mazaeum cum tribus millibus equitum ad itinera, quae hostis petiturus erat, occupanda praemisit. Alexander, corpori uxoris ejus justis persolutis, omnique graviore comitatu intra eadem munimenta cum modico praesidio relicto, ad hostem contendit. In duo cornua diviserat peditem, in utrumque latus equite circumdato: impedimenta sequebantur agmen. Praemissum deinde concitis equis Menidan jubet explorare, ubi Darius esset. At ille, quum Mazaeus haud procul consedisset, non ausus ultra procedere, nihil aliud quam fremitum hominum hinnitumque equorum exaudisse nunciat. Mazaeus quoque, conspectis procul exploratoribus, in castra se recipit, adventûs hostium nuncius. Igitur Darius, qui in patentibus campis decernere optabat, armari militem jubet, aciemque disponit. In laevo cornu Bactriani ibant equites, mille admodum; Dahae totidem: et Arachosii Susiique quatuor millia explebant. Hos

quinquaginta falcati currus sequebantur: proximus quadrigis erat Bessus, cum octo millibus equitum item Bactrianis. Massagetae duobus millibus agmen ejus claudebant. Pedites his plurium gentium non mixtas, sed suae quisque nationis junxerant copias. Persas deinde cum Mardis Sogdianisque Ariobarzanes et Orobates ducebant. Illi partibus copiarum, summae Orsines praeerat a septem Persis oriundus, ad Cyrum quoque nobilissimum regem originem sui referens. Hos aliae gentes, ne sociis quidem satis notae, sequebantur. Post quas quinquaginta quadrigas Phradates magno Caspianorum agmine antecedebat. Indi, ceterique rubri maris adcolae, nomina verius quam auxilia, post currus erant. Claudebatur hoc agmen aliis falcatis curribus quinquaginta: queis peregrinum militem adjunxerat. Hunc Armenii, quos minores vocant, Armenios Babylonii, utrosque Belitae, et qui montes Cossaeorum incolebant, sequebantur. Post hos ibant Gortuae, gentis quidem Euboicae, Medos quondam secuti; sed jam degeneres, et patrii moris ignari. Applicuerat his Phrygas et Cataonas. Parthorum deinde gens, incolentium terras quas nunc Parthi Scythia profecti tenent, claudebant agmen. Haec sinistri cornu acies fuit.

XLVII. Dextrum tenebat natio majoris Armeniae, Cadusiique, Cappadoces, et Syri, et Medi: his quoque falcati currus erant quinquaginta. Summa totius exercitus, equites quadraginta quinque millia: pedestris acies ducenta millia expleverat. Hoc modo instructi decem stadia procedunt: jussique subsistere, armati hostem expectabant. Alexandri exercitum pavor, cujus causa non suberat, invasit: quippe lymphati trepidare coeperunt, omnium pectora occulto metu percurrente. Coeli fulgor, tempore aestivo ardenti similis internitens, ignis praebuit speciem: flammasque ex Darii castris splendere, velut illati temere praesidiis, credebant. Quod si perculsis Mazaeus, qui praesidebat itineri, supervenisset, ingens clades accipi potuit: ille segnis in eo quem occupaverat tumulo sedet, contentus non lacessi. Alexander, cognito pavore exercitus, signum ut consisterent dari, ipsos arma deponere ac levare corpora, jubet: admonens, nullam subiti causam esse timoris;

hostem procul stare. Tandem compotes sui pariter arma et animos recepere; nec quidquam ex praesentibus tutius visum est, quam eodem loco castra munire.

XLVIII. Postero die Mazaeus, qui cum delectis equitum in edito colle, ex quo Macedonum prospiciebantur castra, consederat, sive metu, sive quia speculari modo jussus erat, ad Darium rediit. Macedones eum ipsum collem quem deseruerat occupaverunt: nam et tutior planitie erat, et inde acies hostium, quae in campo explicabatur, conspici poterat. Sed caligo, quam circa humidi effuderant montes, universam quidem rei faciem non abstulit, ceterum agminum discrimina atque ordinem prohibuit perspici. Multitudo inundaverat campos; fremitusque tot millium etiam procul stantium aures impleverat. Fluctuari animo rex, et modo suum, modo Parmenionis consilium sera aestimatione perpendere; quippe eo ventum erat, unde recipi exercitus, nisi victor, sine clade non posset. [Movebat etiam eum multitudo hostium, respectu paucitatis suae gentis: sed interdum reputabat, quantas res cum hac gente gessisset, quantosque populos fudisset. Itaque quum spes metum vinceret, periculosius bellum differre ratus, ne desperatio suis cresceret; dissimulato eo, mercenarium equitem ex Paeonia praecedere jubet. Ipse phalangem, sicut antea dictum est, in duo cornua extenderat: utrumque cornu equites tegebant. Jamque nitidior lux, discussa caligine, aciem hostium ostenderat: et Macedones, sive alacritate, sive taedio exspectationis, ingentem, pugnantium more, edidere clamorem. Redditus et a Persis nemora vallesque circumjectas terribili sono impleverat. Nec jam contineri Macedones poterant, quin cursu quoque ad hostem contenderent.] Melius adhuc ratus in eodem tumulo castra munire, vallum jaci jussit: strenueque opere perfecto, in tabernaculum, ex quo tota acies hostium conspiciebatur, secessit.

XLIX. 13. Tum vero universa futuri discriminis facies in oculis erat: armis insignibus equi virique splendebant: et omnia intentiore cura praeparari apud hostem, sollicitudo praetorum agmina sua interequitantium ostendebat. Ac pleraque inania, sicut fremitus hominum, equorum hinnitus, armorum internitentium

fulgor, sollicitam exspectatione mentem turbaverant. Igitur, sive dubius animi, sive ut suos experiretur, consilium adhibet; quid optimum factu esset, exquirens. Parmenio, peritissimus inter duces artium belli, furto non praelio opus esse censebat; intempesta nocte opprimi posse hostes: discordes moribus, linguis, ad haec somno et improviso periculo territos, quando in nocturna trepidatione coituros? At interdiu primum terribiles occursuras facies Scytharum Bactrianorumque: hirta illis ora, et intonsas comas esse; praeterea eximiam vastorum magnitudinem corporum; vanis et inanibus militem magis quam justis formidinis causis moveri: Deinde tantam multitudinem circumfundi paucioribus posse: non in Ciliciae angustiis, et inviis callibus, sed in aperta et lata planitie dimicandum fore. Omnes ferme Parmenioni assentiebant: Polypercon haud dubie in eo consilio positam victoriam arbitrabatur. Quem intuens rex (namque Parmenionem nuper acrius quam vellet increpitum, rursus castigare non sustinebat), 'Latrunculorum,' inquit, 'et furum ista solertia est, quam praecipitis mihi: quippe illorum votum unicum est fallere. Meae vero gloriae semper aut absentiam Darii, aut angustias locorum, aut furtum noctis obstare non patiar: palam luce aggredi certum est; malo me fortunae poeniteat quam victoriae pudeat. Ad haec illud quoque accedit; vigilias agere barbaros, et in armis stare, ut ne decipi quidem possint, compertum habeo. Itaque ad praelium vos parate.' Sic incitatos ad corpora curanda dimisit.

L. Darius illud, quod Parmenio suaserat, hostem facturum esse conjectans, fraenatos equos stare, magnamque exercitus partem in armis esse, ac vigilias intentiore cura servari jusserat. Ergo ignibus tota ejus castra fulgebant. Ipse cum ducibus propinquisque agmina in armis stantium circumibat; Solem Mithren, sacrumque et aeternum invocans ignem, ut illis dignam vetere gloria, majorumque monimentis fortitudinem inspirarent: Et profecto, si qua divinae opis auguria humana mente concipi possent, deos stare secum; illos nuper Macedonum animis subitam incussisse formidinem: adhuc lymphatos ferri agique, arma jacientes: expetere praesides

Persarum imperii deos debitas a vecordibus poenas : Nec ipsum ducem saniorem esse ; quippe ritu ferarum praedam modo, quam expeteret, intuentem, in perniciem, quae ante praedam posita esset, incurrere. Similis apud Macedones quoque sollicitudo erat : noctemque, velut in eam certamine edicto, metu egerunt. Alexander non alias magis territus, ad vota et preces Aristandrum vocari jubet. Ille in candida veste, verbenas manu praeferens, capite velato praeibat preces regi, Jovem Minervam Victoriamque propitianti. Tunc quidem sacrificio rite perpetrato, reliquum noctis adquieturus in tabernaculum rediit. Sed nec somnum capere nec quietem pati poterat. Modo e jugo montis aciem in dextrum Persarum cornu demittere agitabat, modo recta fronte concurre hosti : interdum haesitare, an potius in laevum torqueret agmen. Tandem gravatum animi anxietate corpus altior somnus oppressit.

LI. Jamque luce orta duces ad accipienda imperia convenerant, insolito circa praetorium silentio attoniti. Quippe aliàs arcessere ipsos, et interdum morantes castigare assueverat : tunc ne ultimo quidem rerum discrimine excitatum esse mirabantur ; et non somno quiescere, sed pavore marcere credebant. Non tamen quisquam e custodibus corporis intrare tabernaculum audebat : et jam tempus instabat ; nec miles injussu ducis aut arma capere poterat, aut in ordines ire. Diu Parmenio cunctatus, cibum ut caperent, ipse pronunciat. Jamque exire necesse erat : tunc demum intrat tabernaculum ; saepiusque nomine compellatum, quum voce non posset, tactu excitavit. 'Multa lux,' inquit, 'est ; instructam aciem hostis admovit : tuus miles adhuc inermis exspectat imperium. Ubi est vigor ille animi tui ? nempe excitare vigiles soles.' Ad haec Alexander ; 'Credisne, me prius somnum capere potuisse, quam exonerarem animum sollicitudine, quae quietem morabatur ?' signumque [pugnae] tuba dari jussit. Et quum in eadem admiratione Parmenio perseveraret [quod securus somnum cepisset ;] 'Minime,' inquit, 'mirum est. Ego enim, quum Darius terras ureret, vicos excideret, alimenta corrumperet, potens mei non eram : nunc vero quid metuam, quum acie decernere paret ? Hercule

votum meum implevit. Sed hujus quoque consilii ratio postea reddetur: vos ite ad copias, quibus quisque praeest. Ego jam adero, et quid fieri velim, exponam.' Raro admodum admonitu amicorum, quum metus discriminis aderat, uti solebat. Tunc quoque, munimento corporis sumpto, processit ad milites. Haud aliàs tam alacrem viderant regem: et, vultu ejus interrito, certam spem victoriae augurabantur. Atque ille proruto vallo exire copias jubet, aciemque disponit.

LII. In dextro cornu locati sunt equites, quos *agema* appellant: praeerat his Clitus, cui junxit Philotae turmas, ceterosque praefectos equitum lateri ejus applicuit. Ultima Meleagri ala stabat: quam phalanx sequebatur. Post phalangem Argyraspides erant: his Nicanor Parmenionis filius praeerat. In subsidiis cum manu sua Coenos: post eum Orestes Lyncestesque. Post illos Polypercon, dux peregrini militis. Hujus agminis Amyntas princeps erat. Philagus Balacros regebat, in societatem nuper ascitos. Haec dextri cornu facies erat. In laevo, Craterus Peloponnensium equites habebat Achaeorumque; et Locrensium et Malieon turmis sibi adjunctis. Hos Thessali equites claudebant, Philippo duce. Peditum acies equitatu tegebatur. Frons laevi cornu haec erat. Sed ne circumiri posset a multitudine, ultimum agmen valida manu cinxerat: cornua quoque subsidiis firmavit, non recta fronte, sed a latere positis; ut, si hostis circumvenire aciem tentasset, parata pugnae forent. Hic Agriani erant, quibus Attalus praeerat; adjunctis sagittariis Cretensibus. Ultimos ordines avertit a fronte, ut totam aciem orbe muniret. Illyrii hic erant, adjuncto milite mercede conducto. Thracas quoque simul objecerat leviter armatos: adeoque aciem versatilem posuit, ut qui ultimi stabant ne circumirentur, verti tamen et in frontem circumagi possent. Itaque non prima quam latera, non latera munitiora fuere quam terga.

LIII. His ita ordinatis, praecipit, ut, si falcatos currus cum fremitu barbari emitterent, ipsi laxatis ordinibus impetum incurrentium silentio exciperent: haud dubius sine noxa transcursuros, si nemo se opponeret. Sin autem sine fremitu immisissent, eos ipsi clamore

terrerent, pavidosque equos telis utrimque suffoderent. Qui cornibus praeerant, extendere ea jussi, ita ut nec circumvenirentur, si arctius starent; nec tamen mediam aciem exinanirent. Impedimenta cum captivis, inter quos mater liberique Darii custodiebantur, haud procul acie in edito colle constituit; modico praesidio relicto. Laevum cornu, sicut alias, Parmenioni tuendum datum. Ipse in dextro stabat. Nondum ad teli jactum pervenerant; quum Bion quidam transfuga, quanto maximo cursu potuerat, ad regem pervenit nuncians, murices ferreos in terram defodisse Darium, qua hostem equites emissurum esse credebat: notatumque certo signo locum, ut fraus evitari a suis posset. Asservari transfuga jusso, duces convocat: expositoque quod nunciatum erat, monet, ut regionem monstratam declinent, equitemque periculum edoceant. Ceterum hoc tantus exercitus exaudire non poterat, usum aurium intercipiente fremitu duorum agminum; sed in conspectu omnium duces et proximum quemque interequitans alloquebatur.

LIV. 14. Emensis tot terras in spem victoriae, de qua dimicandum foret, hoc unum superesse discrimen; Granicum hic amnem, Ciliciaeque montes, et Syriam Aegyptumque praeeuntibus raptas, ingentia spei gloriaeque incitamenta, referebat: Reprehensos ex fuga Persas pugnaturos, quia fugere non possent: tertium diem jam metu exsangues, armis suis oneratos, in eodem vestigio haerere: Nullum desperationis illorum majus indicium esse, quam quod urbes, quod agros suos urerent; quidquid non corrupissent, hostium esse confessi: Nomina modo vana gentium ignotarum ne extimescerent: neque enim ad belli discrimen pertinere, qui ab his Scythae, quive Cadusii appellentur: Ob id ipsum, quod ignoti essent, ignobiles esse: Nunquam ignorari viros fortes: at imbelles ex latebris suis erutos, nihil praeter nomina afferre: Macedones virtute assequutos, ne quis toto orbe locus esset, qui tales viros ignoraret: Intuerentur barbarorum inconditum agmen: alium nihil praeter jaculum habere; alium funda saxa librare: paucis justa arma esse; Itaque illinc plures stare: hinc plures dimicaturos: Nec postulare se, ut fortiter capesserent proelium, ni ipse ceteris fortitudinis fuisset exemplum; se

ante prima signa dimicaturum : spondere pro se quot cicatrices, totidem corporis decora : scire ipsos, unum paene se praedae communis exsortem in illis colendis ornandisque usurpare victoriae praemia : Haec se fortibus viris dicere : Si qui dissimiles eorum essent, illa fuisse dicturum : pervenisse eo, unde fugere non possent. Tot terrarum spatia emensis, tot amnibus montibusque post tergum objectis, iter in patriam et penates manu esse faciendum. Sic duces, sic proximi militum instincti sunt.

LV. Darius in laevo cornu erat ; magno suorum agmine, delectis equitum peditumque stipatus : contempseratque paucitatem hostis ; vanam aciem esse, extentis cornibus, ratus. Ceterum, sicut curru eminebat, dextra laevaque ad circumstantium agmina oculos manusque circumferens : 'Terrarum,' inquit, 'quas Oceanus hinc alluit, illinc claudit Hellespontus, paulo ante domini, jam non de gloria, sed de salute, et, quod saluti praeponitis, de libertate pugnandum est. Hic dies imperium, quo nulla amplius vidit aetas, aut constituet, aut finiet. Apud Granicum minima virium parte cum hoste certavimus : in Cilicia victos Syria poterat excipere : magna munimenta regni Tigris atque Euphrates erant. Ventum est eo, unde pulsis ne fugae quidem locus est. Omnia tam diutino bello exhausta post tergum sunt ; non incolas suos urbes ; non cultores habent terrae. Conjuges quoque et liberi sequuntur hanc aciem, parata hostibus praeda, nisi pro carissimis pignoribus corpora opponimus. Quod mearum fuit partium, exercitum, quem paene immensa planities vix caperet, comparavi : equos, arma distribui : commeatus, ne tantae multitudini deessent, providi : locum, in quo acies explicari posset, elegi. Cetera in vestra potestate sunt : audete modo vincere, famamque, infirmissimum adversus fortes viros telum, contemnite. Temeritas est, quam adhuc pro virtute timuistis, quae ubi primum impetum effudit, velut quaedam animalia amisso aculeo, torpet. Hi vero campi deprehendere paucitatem, quam Ciliciae montes absconderant : videtis ordines raros, cornua extenta, mediam aciem vanam et exhaustam ; nam ultimi, quos locavit aversos, terga jam praebent. Obteri mehercule equo-

rum ungulis possunt, etiamsi nil praeter falcatos currus emisero. Et bello vicerimus, si vincimus praelio; nam ne illis quidem ad fugam locus est: hinc Euphrates, illinc Tigris prohibet inclusos. Et quae antea pro illis erant, in contrarium versa sunt. Nostrum mobile et expeditum agmen est, illud praeda grave; implicatos ergo spoliis nostris trucidabimus; eademque res et causa victoriae erit et fructus. Quod si quem e vobis nomen gentis movet; cogitet, Macedonum illic arma esse, non corpora; multum enim sanguinis invicem hausimus, et semper gravior in paucitate jactura est. Nam Alexander, quantuscumque ignavis et timidis videri potest, unum animal est; et, si quid mihi creditis, temerarium et vecors, adhuc nostro pavore, quam sua virtute felicius. Nihil autem potest esse diuturnum, cui non subest ratio. Licet felicitas adspirare videatur, tamen ad ultimum temeritati non sufficit. Praeterea breves et mutabiles vices rerum sunt, et fortuna nunquam simpliciter indulget. Forsitan ita dii fata ordinaverunt, ut Persarum imperium, quod secundo cursu per ducentos triginta annos ad summum fastigium evexerant, magno motu concuterent magis, quam adfligerent; admonerentque nos fragilitatis humanae, cujus nimia in prosperis rebus oblivio est. Modo Graecis ultro bellum inferebamus: nunc in sedibus nostris propulsamus illatum: jactamur invicem varietate fortunae. Videlicet imperium, quod mutuo adfectamus, una gens non capit. Ceterum, etiamsi spes non subesset, necessitas tamen stimulare deberet: ad extrema perventum est; matrem meam, duas filias, Ochum in spem hujus imperii genitum principem, illam sobolem regiae stirpis, duces vestros regum instar, vinctos habet; nisi quod in vobis est, ipse ego majore parte mei captivus sum. Eripite viscera mea ex vinculis; restituite mihi pignora, pro quibus ipse mori non recuso, parentem, liberos; nam conjugem in illo carcere amisi. Credite, nunc omnes tendere ad vos manus, implorare patrios deos, opem vestram, misericordiam, fidem exposcere, ut servitute, ut compedibus, ut precario victu ipsos liberetis. An creditis, aequo animo iis servire, quorum reges esse fastidiunt? Video admoveri hostium aciem: sed quo propius discrimen

accedo, hoc minus iis, quae dixi, possum esse contentus. Per ego vos deos patrios, aeternumque ignem, qui praefertur altaribus, fulgoremque solis intra fines regni mei orientis, per aeternam memoriam Cyri, qui ademptum Medis Lydisque imperium primus in Persidem intulit, vindicate ab ultimo dedecore nomen gentemque Persarum. Ite alacres et spe pleni, ut, quam gloriam accepistis a majoribus vestris, posteris relinquatis. In dextris vestris jam libertatem, opem, spem futuri temporis geritis. Effugit mortem, quisquis contempserit; timidissimum quemque consequitur. Ipse non patrio more solum, sed etiam ut conspici possim, curru vehor: nec recuso, quo minus imitemini me, sive fortitudinis exemplum, sive ignaviae fuero.'

LVI. 15. Interim Alexander, ut et demonstratum a transfuga insidiarum locum circumiret, et Dario, qui laevum cornu tuebatur, occurreret, agmen obliquum incedere jubet. Darius quoque eodem suum obvertit; Besso admonito, ut Massagetas equites in laevum Alexandri cornu a latere invehi juberet. Ipse ante se falcatos currus habebat; quos signo dato universos in hostem effudit: ruebant laxatis habenis aurigae, quo plures nondum satis proviso impetu obtererent. Alios ergo hastae multum ultra temones eminentes, alios ab utroque latere dimissae falces laceravere: nec sensim Macedones cedebant, sed effusa fuga turbaverant ordines. Mazaeus quoque perculsis metum incussit, mille equitibus ad diripienda hostis impedimenta circumvehi jussis: ratus captivos quoque, qui simul adservabantur, rupturos vincula, quum suos adpropinquantes vidissent. Non fefellerat Parmenionem, qui in laevo cornu erat: propere igitur Polydamanta mittit ad regem, qui et periculum ostenderet, et, quid fieri juberet, consuleret. Ille audito Polydamante, 'Abi, nuncia,' inquit, 'Parmenioni, si acie vicerimus, non nostra solum nos recuperaturos, sed etiam, quae hostium sunt, occupaturos. Proinde non est quod quidquam virium subducat ex acie, sed, ut me, ut Philippo patre dignum est, contempto sarcinarum damno, fortiter dimicet.' Interim barbari impedimenta turbaverant: caesisque plerisque custodum, captivi, vinculis ruptis, quidquid obvium erat, quo armari pos-

sent, rapiunt; et adgregati suorum equitibus Macedonas, ancipiti circumventos malo, invadunt; laetique circa Sisygambim, vicisse Darium, ingenti caede prostratos hostes, ad ultimum etiam impedimentis exutos esse, nunciant; quippe eandem fortunam ubique esse credebant, et victores Persas ad praedam discurrisse. Sisygambis, hortantibus captivis ut animum a moerore adlevaret, in eodem, quo antea fuit, perseveravit: non vox ulla excidit ei; non oris color, vultusve mutatus est; sedit immobilis, (credo, praecoce gaudio verita fortunam irritare,) adeo ut, quid mallet, intuentibus fuerit incertum.

LVII. Inter haec Menidas, praefectus equitum Alexandri, cum paucis turmis opem impedimentis laturus advenerat; incertum suone consilio, an regis imperio. Sed non sustinuit Cadusiorum Scytharumque impetum: quippe vix tentato certamine refugit ad regem, amissorum impedimentorum testis magis, quam vindex. Jam consilium Alexandri dolor vicerat; et, ne cura recuperandi sua militem a praelio averteret, non immerito verebatur. Itaque Areten, ducem hastatorum (*sarissophoros* vocabant), adversus Scythas mittit. Inter haec currus, qui circa prima signa turbaverant aciem, in phalangem invecti erant. Macedones confirmatis animis in medium agmen accipiunt. Vallo similis acies erat: junxerant hastas; et ab utroque latere temere incurrentium ilia subfodiebant; circumire deinde currus, et propugnatores praecipitare coeperunt. Ingens ruina equorum aurigarumque aciem compleverat: hi territos regere non poterant: equi crebra jactatione cervicum non jugum modo excusserant, sed etiam currus everterant; vulnerati interfectos trahebant: nec consistere territi nec progredi debiles poterant. Paucae tamen evasere quadrigae in ultimam aciem, iis, quibus inciderunt, miserabili morte consumptis: quippe amputata virorum membra humi jacebant; et quia calidis adhuc vulneribus aberat dolor, trunci quoque et debiles arma non omittebant; donec, multo sanguine effuso, exanimati procumberent.

LVIII. Interim Aretes, Scytharum, qui impedimenta diripiebant, duce occiso, gravius territis instabat. Su-

pervenere deinde missi a Dario Bactriani, pugnaeque vertere fortunam. Multi ergo Macedonum primo impetu obtriti sunt: plures ad Alexandrum refugerunt. Tum Persae, clamore sublato, qualem victores solent edere, ferociter in hostem, quasi ubique profligatum, incurrunt. Alexander territos castigare, adhortari; proelium, quod jam elanguerat, solus accendere; confirmatisque tandem animis, ire in hostem jubet. Rarior acies erat in dextro cornu Persarum; namque inde Bactriani decesserant ad opprimenda impedimenta; itaque Alexander laxatos ordines invadit, et multa caede hostium invehitur. At qui in laevo cornu erant Persae, spe posse eum includi, agmen suum a tergo dimicantis opponunt; ingensque periculum in medio haerens adisset, ni equites Agriani calcaribus subditis circumfusos regi barbaros adorti essent, aversosque caedendo in se obverti coëgissent. Turbata erat utraque acies. Alexander et a fronte et a tergo hostem habebat: qui averso ei instabant, ab Agrianis equitibus premebantur: Bactriani, impedimentis hostium direptis, reversi, ordines suos recuperare non poterant; plura simul abrupta a ceteris agmina, ubicumque alium alii fors miscuerat, dimicabant. Duo reges junctis prope agminibus proelium accendebant; plures Persae cadebant; par ferme utrimque numerus vulnerabatur: curru Darius, Alexander equo vehebatur: utrumque delecti tuebantur, sui immemores; quippe amisso rege nec volebant salvi esse nec poterant: ante oculos sui quisque regis mortem occumbere ducebant egregium. Maximum tamen periculum adibant, qui maxime tuebantur; quippe sibi quisque caesi regis expetebat decus.

LIX. Ceterum, sive ludibrium oculorum, sive vera species fuit, qui circa Alexandrum erant, vidisse se crediderunt paululum super caput regis placide volantem aquilam, non sonitu armorum, non gemitu morientium territam: diuque circa equum Alexandri pendenti magis quam volanti similis, apparuit. Certe vates Aristander, alba veste indutus et dextra praeferens lauream, militibus in pugnam intentis avem monstravit, haud dubium victoriae auspicium. Ingens ergo alacritas ac fiducia paulo ante territos accendit ad pugnam; utique post-

quam auriga Darii, qui ante ipsum sedens equos regebat, hasta transfixus est; nec aut Persae aut Macedones dubitavere, quin ipse rex esset occisus. Lugubri ergo ululatu et incondito clamore gemituque totam fere aciem adhuc aequo Marte pugnantium turbavere cognati Darii et armigeri; laevoque cornu in fugam effuso, destituerant currum; quem a dextra parte stipati in medium agmen receperunt. Dicitur acinace stricto Darius dubitasse, an fugae dedecus honesta morte vitaret. Sed eminens curru nondum omnem suorum aciem praelio excedentem destituere erubescebat. Dum inter spem et desperationem haesitat, sensim Persae cedebant, et laxaverant ordines. Alexander mutato equo, quippe plures fatigaverat, resistentium adversa ora fodiebat, fugientium terga. Jamque non pugna, sed caedes erat; quum Darius quoque currum suum in fugam vertit. Haerebat in tergis fugientium victor: sed prospectum oculorum nubes pulveris, quae ad coelum ferebatur, abstulerat: ergo haud secus quam in tenebris errabant, ad sonitum notae vocis, ut signum, subinde coeuntes. Exaudiebantur tantum strepitus habenarum, quibus equi currum trahentes identidem verberabantur; haec sola fugientis vestigia excepta sunt.

LX. 16. At in laevo Macedonum cornu, quod Parmenio, sicut ante dictum est, tuebatur, longe alia fortuna utriusque partis res gerebatur. Mazaeus, cum omni suorum equitatu vehementer invectus, urgebat Macedonum alas: jamque abundans multitudine aciem circumvehi coeperat, quum Parmenio equites nunciare jubet Alexandro, in quo discrimine ipsi essent; nisi mature subveniretur, non posse sisti fugam. Jam multum viae praeceperat rex, imminens fugientium tergis, quum a Parmenione tristis nuncius venit; refrenare equos jussi, qui vehebantur, agmenque constitit; frendente Alexandro, eripi sibi victoriam e manibus, et Darium felicius fugere, quam se sequi. Interim ad Mazaeum superati regis fama pervenerat. Itaque, quamquam validior erat, fortuna tamen partium territus, perculsis languidius instabat. Parmenio ignorabat quidem causam sua sponte pugnae remissae; sed occasione vincendi strenue est usus. Thessalos equites ad se vocari jubet. 'Ecquid,'

inquit, 'videtis istos, qui ferociter modo instabant, pedem referre, subito pavore perterritos? Nimirum nobis quoque regis nostri fortuna vicit; omnia Persarum caede strata sunt. Quid cessatis? an ne fugientibus quidem pares estis?' Vera dicere videbatur, et spes languentes quoque erexerat: subditis calcaribus proruere in hostem; et illi jam non sensim, sed citato gradu recedebant; nec quidquam fugae, nisi quod terga nondum verterant, deerat. Parmenio tamen ignarus, quaenam in dextro cornu fortuna regis esset, repressit suos; Mazaeus, dato fugae spatio, non recto itinere, sed majore et ob id tutiore circumitu Tigrin superat, et Babylona cum reliquiis devicti exercitus intrat.

LXI. Darius paucis fugae comitibus ad Lycum amnem contenderat, quo trajecto, dubitavit an solveret pontem, quippe hostem jam adfore nunciabatur. Sed tot millia suorum, quae nondum ad amnem pervenerant, ponte reciso, praedam hostis fore videbat. Abeuntem, quum intactum sineret pontem, dixisse constat, Malle insequentibus iter dare, quam auferre fugientibus. Ipse ingens spatium fuga emensus, media fere nocte Arbela pervenit. Quis tot ludibria fortunae, ducum agminumque caedem multiplicem, devictorum fugam, clades nunc singulorum, nunc universorum, aut animo assequi queat, aut oratione complecti? Propemodum seculi res in unum illum diem fortuna cumulavit. Alii, qua brevissimum patebat iter, alii diversos saltus, et ignotos sequentibus calles petebant. Eques pedesque confusi sine duce, armatis inermes, integris debiles implicabantur. Deinde, misericordia in metum versa, qui sequi non poterant, inter mutuos gemitus deserebantur. Sitis praecipue fatigatos et saucios perurebat, passimque omnibus rivis prostraverant corpora, praeterfluentem aquam hianti ore captantes: quam quum avidi turbidam hausissent, tendebantur extemplo praecordia premente limo; resolutisque et torpentibus membris, quum supervenisset hostis, novis vulneribus excitabantur. Quidam, occupatis proximis rivis, diverterant longius, ut quidquid occulti humoris usquam manaret, exciperent: nec ulla adeo avia et sicca lacuna erat, quae vestigantium sitim falleret. E proximis vero itineri vicis senum ululatus feminarumque exaudiebantur, barbaro ritu Darium adhuc regem clamantium.

LXII. Alexander, ut supra dictum est, inhibito suorum cursu, ad Lycum amnem pervenerat; ubi ingens multitudo fugientium oneraverat pontem, et plerique, quum hostis urgeret, in flumen se praecipitaverant, gravesque armis, et proelio ac fuga defatigati, gurgitibus hauriebantur. Jamque non pons modo fugientes, sed ne amnis quidem capiebat, agmina sua improvide subinde cumulantes: quippe, ubi intravit animos pavor, id solum metuunt, quod primum formidare coeperunt. Alexander, instantibus suis, impune abeuntem hostem sequi permitteret, hebetia tela esse et manus fatigatas, tantoque cursu corpora exhausta, et praeceps in noctem diei tempus, causatus est. Re vera de laevo cornu, quod adhuc in acie stare credebat, sollicitus, reverti ad ferendam opem suis statuit. Jamque signa converterat, quum equites, a Parmenione missi, illius quoque partis victoriam nunciant. Sed nullum eo die majus periculum adiit, quam dum copias reducit in castra. Pauci eum et incompositi sequebantur ovantes victoria: quippe omnes hostes aut in fugam effusos, aut in acie credebant cecidisse; quum repente ex adverso apparuit agmen equitum, qui primo inhibuere cursum, deinde, Macedonum paucitate conspecta, turmas in obvios concitaverunt. Ante signa rex ibat dissimulato magis periculo, quam spreto; nec defuit ei perpetua in dubiis rebus felicitas. Namque praefectum equitatus avidum certaminis, et ob id ipsum incautius in se ruentem, hasta transfixit: quo ex equo lapso, proximum ac deinde plures eodem telo confodit. Invasere turbatos amici quoque; nec Persae inulti cadebant: quippe non universae acies, quam hae tumultuariae manus, vehementius iniere certamen. Tandem barbari, quum obscura luce fuga tutior videretur esse quam pugna, diversis agminibus abiere. Rex, extraordinario periculo defunctus, incolumes suos reduxit in castra.

LXIII. Cecidere Persarum, quorum numerum victores finire potuerunt, millia XL: Macedonum minus quam CCC desiderati sunt. Ceterum hanc victoriam rex majore ex parte virtuti quam fortunae suae debuit: animo, non ut antea loco, vicit. Nam et aciem peritissime instruxit; et promptissime ipse pugnavit; et magno consilio jacturam sarcinarum impedimentorumque contempsit, quum in ipsa acie summum rei videret esse discrimen; dubioque

adhuc pugnae eventu, pro victore se gessit; perculsos deinde hostes fudit: fugientes, quod in illo ardore animi vix credi potest, prudentius, quam avidius persequutus est. Nam si, parte exercitus adhuc in acie stante, instare cedentibus perseverasset, aut sua culpa victus esset, aut aliena virtute vicisset. Jam si multitudinem equitum occurrentium extimuisset, victori aut foede fugiendum, aut miserabiliter cadendum fuit. Ne duces quidem copiarum sua laude fraudandi sunt; quippe vulnera, quae quisque excepit, indicia virtutis sunt. Hephaestionis brachium hasta ictum est; Perdiccas ac Coenos et Menidas sagittis prope occisi. Et si vere aestimare Macedonas, qui tunc erant, volumus, fatebimur, et regem talibus ministris, et illos tanto rege fuisse dignissimos.

LATIN CLASSICS.

CHEAP COLONIAL EDITIONS

FOR

COLLEGES AND SCHOOLS.

Although the great improvements in the Printing Art have done so much to add to the appearance of Books, and also to diminish the cost, yet the price still forms rather a serious item in the expense of education. This is particularly the case in editions of the Greek and Latin Classics. There is no want of excellence in many of these, but they are generally either so comprehensive or so extended by annotations, that the price is an obstacle to those who, entertaining enlarged views of the advantages of education, have not means commensurate with their wishes. It is, therefore, the intention of the Subscribers, to publish neat and correct editions of such detached portions of the Classic authors as are usually read in Schools and Colleges. This plan has been tried in England, and has been attended with marked success.

To those who are obliged to study economy in education, these editions will be recommended by their cheapness, their accuracy, and their being limited in their extent to that which is absolutely necessary.

To those, who either possess, or can afford to possess more expensive editions, these little copies will be offered as a means of saving the others from that speedy injury or destruction which befals books in the daily transit between home and school. They will be more portable and convenient, more fair and scholar-like in the class-room—not open to the just and reasonable objection which Tutors make to editions so charged with notes, that they almost amount to a translation.

Some years ago, the Subscribers made the attempt to introduce a uniform series of Books into the Common Schools of Canada. Their design was heartily seconded by the Board of Education in Ireland, who promptly and with the utmost liberality placed the copyright of their valuable Text Books at their disposal. At a very considerable expence of labour and money, the Subscribers, in a shorter period than they anticipated, succeeded in introducing the Books into almost every section of the Province. Since then the indefatigable and intelligent Superintendent of Education in Canada West, who, at an early period, expressed to the Subscribers his favourable opinion of these Books, having himself obtained permission to reprint them, delegated the right to other Booksellers in Canada, by whom, and by the Subscribers under their original grant from the Irish Board, the Province is now abundantly supplied with these excellent Books.

The success which attended this experiment to improve and render uniform the Books used in the Common Schools of Canada, has emboldened the Subscribers to undertake the publication of the Classical series now announced for the use of Colleges, High Schools, District and Grammar Schools.

The first numbers of the series will consist of the following:—

Excerpts from Cornelius Nepos.
The First Four Books of Cæsar.
The Georgics of Virgil.
The Fasti of Ovid.
The Third and Fourth Books of Quintus Curtius.
Cicero de Amicitia.
Cicero de Senectute.
Taciti Agricola.
Excerpts from Horace.

To be followed in rapid succession by Sallust's History of Cataline's Conspiracy, The Four First Books of Virgil's Æneid, and other Standard Text Books.

The price of each will vary from 9d. to 1s. 9d. currency, according to the quantity of printed matter in each.

Orders for copies will be executed by the Booksellers throughout Canada, or by the Publishers.

ARMOUR & RAMSAY.